UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 07 16 10 025 8

vp

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DS
151
S6H4
Le-Nahum Sokolov

לנחום סוקולוב

אוהב יהודי-פולניה

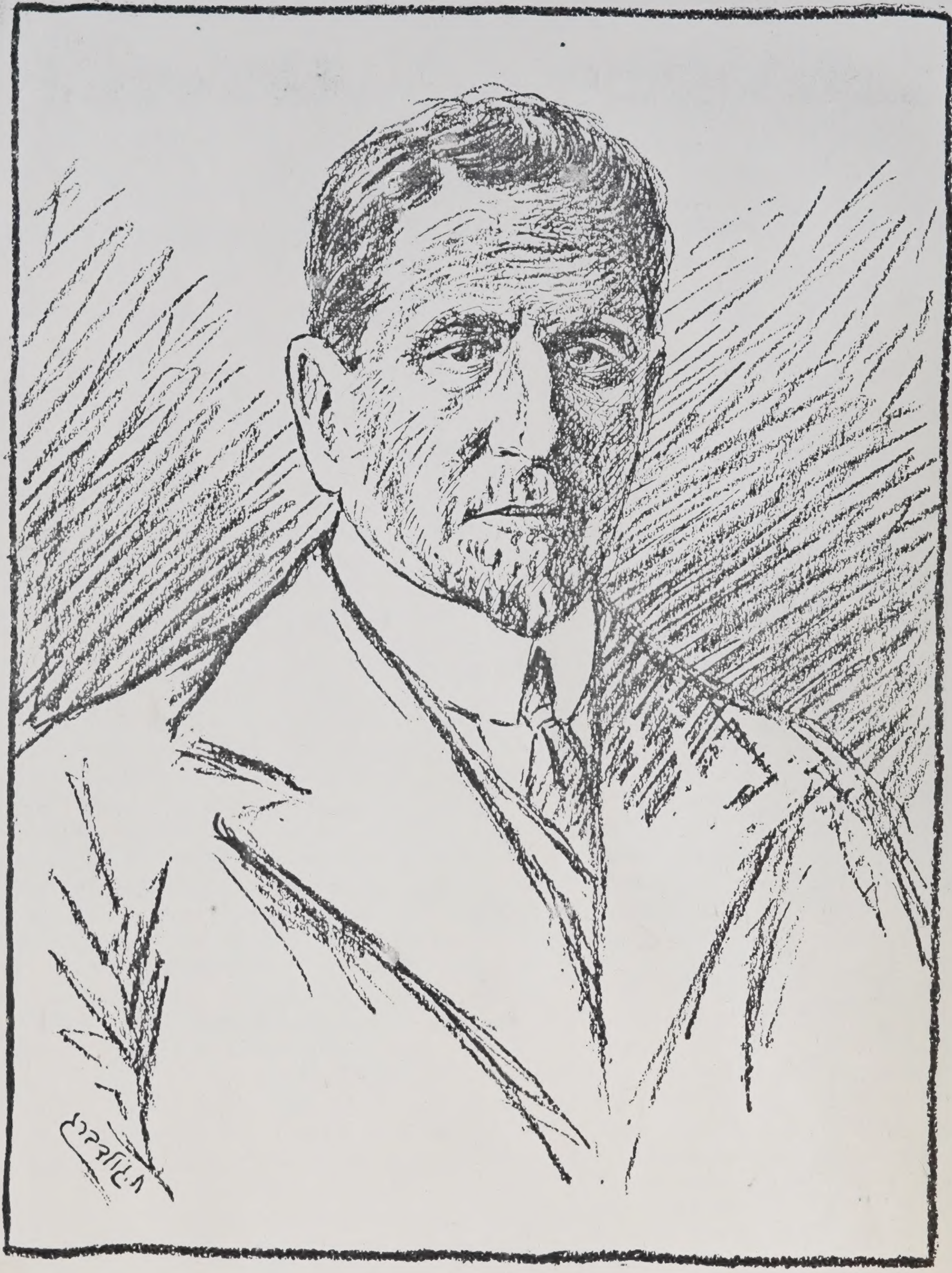
קבץ מאמרים · רשימות · זכרונות

ערוך ע"י יוסף הפטמן · שבט תרפ"ג

DS
151
S6H4

Digitized by the Internet Archive
in 2026 with funding from
University of Toronto

https://archive.org/details/lenaumsoolovorea0000unse

לנחום סוקולוב

אורח יהודי פולניה

וורשה, שבט, תרפ״ג.

מוגש מאת הועד המרכזי של הסתדרות הציונים בפולניה

קבץ מאמרים, רשימות וזכרונות, כתובים בידי:

איינהורן א.; אש שלום; ביכובסקי ז. ד״ר; גוטליב י. ד״ר; גולדברג א.; גרינבוים י.; הפטמן י.; זמרוגסקי י. ח.; טהון י. ד״ר; יצקן ש. י.; לוין ג. ד״ר; לחובר פ.; מינץ ש. ד״ר; ניימן י. מ.; פודלשבסקי א.; פיכמן י.; פרייד מ. י.; צייטלין אהרן; צייטלין הלל; קורנגרין פ. ד״ר; קלומל מ. ד״ר

בעריכת י. הפטמן.

LIBRARY
JUL 5 1976

לבואו של סוקולוב

סוקולוב בא אלינו, וורשאה, כאורח.

כתבתי את הדברים האלה ועמדתי משתומם. הא כיצד? איך זה יצויר הדבר, שיהיה סוקולוב אורח בוורשה, בוורשה שלו? — אורח, הבא רק לזמן־מה לראות ולהראות, לדבר ולשמוע?

היו ימים, וזכרם עוד חדש אתנו, שאי־אפשר היה לדבר על היהדות הפולנית, על וורשה היהודית, על חייה הצבוריים והתרבותיים, מבלי להזכיר בראש וראשונה את סוקולוב. את סוקולוב עורך „הצפירה“, את סוקולוב הסופר, הנואם, המסביר, את סוקולוב העסקן, את סוקולוב המורה והמדריך. הוא היה דברה של היהדות הפולנית במשך שנים רבות, בימי תקופת ההשכלה ובימי תקופת התחיה והציונות; הוא הורה לה דרך בכל הימים האלה, ימי המעבר מן הגיטו אל העולם הרחב וימי הצמיחה של החיים החדשים, שאנו עומדים עכשו בתוכם. והוא היה אותו האיש, שהלך בראש העוברים מעולם לעולם, שהוליך אחריו את המוני קוראיו; הוא היה אותו האיש, שלשמע קריאתו של הרצל נספח אליו עם מחנהו, אשר נמשך אחריו מתוך שני העולמות גם יחד. בו מצאה היהדות הפולנית, וביחוד האינטליגנציה שלה, שיצאה מן ה„שטיבל“ ומבית־המדרש, את בטוי מחשבותיה, רגשותיה ושאיפותיה; בו ראה „בעל־הבית“ היהודי הפשוט, שעולמו עוד לא נחרב עליו, את מורו ואת מדריכו, את האיש, שיוכל לקרב אל שכלו ואל לבו את כל השאיפות העמוקות ואת כל הרעיונות הנשגבים. וכמעט שאי־אפשר היה לו להפריד בינם ובין סוקולוב.

סוקולוב, בעל „הצפירה“, היה לסמל היהדות הפולנית עם פשטותה ועמקותה, עם אנינות־הדעת שלה, אפיה השקט ושאיפתה המתמידה לעלות במעלות החיים וההשתלמות בלי מלחמות־ההריסה ובנין עולמות חדשים על חורבות הישנים.

וסוקולוב זה הנה הוא בא עתה אלינו, אל היהדות הפולנית, אל וורשה היהודית, בתור אורח יקר ונעלה, אחרי שלא ראה אותנו, שלא עשה אתנו זה כשמונה עשרה שנים לסירוגין. כי רוח סער בא ונשא אותו מתוכנו, הוציאהו אל תוך העולם הגדול והעמיד אותו בראש התנועה הציונית העולמית, על פסגה רמה, שממנה הוא רואה את העולם היהודי כולו וממנה הוא נראה אליו. סוקולוב, שעזב אותנו בתור מנהיגה של היהדות הפולנית בלבד, של אחד מקבוצי עמנו, שלא תפס אז את המקום בראש כל פזורינו, שב אלינו היום בתור אחד מראשי האומה הקרוב והיקר לכל חלקיה, בתור אחד מקברניטי ספינתה.

ככה גדל ועלה האיש.

ובאותו זמן עלתה וגדלה גם היהדות הפולנית.

קודם כל יצאה לרשות עצמה. בלתי־תלויה היא עכשו ואינה כרוכה אחרי היהדות הרוסית. וזקופת־קומה היא עכשו ועומדת במערכות המלחמה הלאומית, שהוא, סוקולוב, היה מראשי האוסרים אותה, — ממפקדי המחנות הקטנים הראשונים, מחנות המעפילים, שהעפילו לעלות על האויב המדכא את הגוף ואת הנפש. ויוצרת היא היהדות הפולנית את צורות חייה החדשים מתוך סערת מלחמה פנימית וחיצונית; ומרחיבה היא, ומגדילה ומעמיקה את שאיפותיה ואת פעולותיה; ואינה יושבת עוד שקטה בתוך החליפות של העולם הגדול מסביב לה, אינה שקועה בדמיונותיה ובחזיונותיה, אלא כולה סוערת, כולה תנועה ותמורה, כולה — בכל חלקיה וזרמיה — עוסקת בהריסה ובבנין. ויודעת היא את ערכה ואת מקומה בין קבוצי האומה האחרים, את ערך יצירותיה ופעולותיה בשביל כל העולם היהודי, והיא מתאחדת ומתלכדת עם העולם היהודי הגדול אחרי שפרשה ממנו בתקופות שקדמו לתקופת התחיה של זמננו.

וסוקולוב, ראש מחנה הבונים את עולמנו החדש, יתבונן עכשו אל חיינו בעיניו הבהירות, החודרות וצופות לעמקם של נפשות וחזיונות. הוא ישלח מבטו לתוך נשמתה של יהדות זו, שמתוכה יצא ושכל־כך הרבה לעבוד בה ולהשפיע עליה. אז יתבונן ויראה את הגרעינים אשר זרע, כי צמחו וגדלו ונתנו פרי; יראה ויוכח, כי דבריו ושכל מליו נקלטו בתוך המוחות וגרמו לידי שנויים ומהפכות במעשים ובהלך הרוחות. ולא פעם ולא שתים, בהקשיבו לדברים שיהיו נאמרים ובהתבוננו למעשים שנעשו או שהולכים ונעשים, יעלה על זכרונו מאמר ממאמריו הרבים ב„הצפירה“, או רעיון מרעיונותיו, שהטיף להם בימים מלפנים. ולא רק בתוך מחנה הציוניים או הנספחים אליו יראה עין בעין את פרי עמלו, אלא — עוד הרבה יותר מאשר שם — במחנה מתנגדיהם וביחוד בקרב אותם מימין, שאליהם פנה פעם בקריאה „לכו נא ונוכחה“, שלהם הקדיש את שורת מאמריו „למרנן ורבנן“. ולא אחת ישתומם לראות, עד כמה נתקבלו דבריו בתוך מחנה החסידים, שהיו אוטמים אז את אזניהם משמוע; עד כמה נתקרבו אליו ואל דעותיו, שהטיף להם בימים ההם, אם כי נשארו זרים ומתנגדים לעבודת התחיה שלנו.

והתנועה הציונית? תנועה זו, שבה טפל סוקולוב בהיותו בוורשה, שאותה טפח ורבה במאמריו ובנאומיו, גם היא עלתה וגדלה במשך הזמן הזה. מימי האספות ב„אולם האנגלי“ עד ימי המיטינגים הגדולים שלנו היום — מה רב המהלך! מימי ראשית המלחמה בעד השלטון וההשפעה בתוך הקהלה הוורשאית, למן אותם הימים שרצו להכניס את סוקולוב לתוך ועד הקהלה שבוורשה עד ימינו אלה, שבהם הציונים תופסים את המקום הראשי בתוך הצבור היהודי שבפולניה ואחריהם נגררות כל המפלגות האחרות — מה גדולים השנויים!

וכאשר יתבונן סוקולוב לסבות השנויים הללו וישאל את עצמו, מה הדבר אשר גרם להתקדמות כזו, אז אל נכון זכור יזכור הרבה ממעשיו ומדבריו, וגם לבו ישמח בראותו, כי לא לשוא עמל, כי לא לריק היתה עבודתו ולא על צחיח סלע זרע.

בורים נולדברג המנוח, רזוב ואנכי, שהיינו אז חברי הועדה המתמדת בקונגרס, עמדנו בכל תוקף על דרישתנו להעביר את הועיד הפועל המצומצם לברלין וסוקולוב יכנס אליו. הד"ר משלנוב ואוסישקין תמכו בנו. הוכחנו לבעלי ה„חבורה", עד כמה נחוצה בחירתו של סוקולוב, קשרנו את שני הדברים יחד, את ההעברה לברלין ואת בחירת סוקולוב, ובגלל זה ירו הם את חציהם אך ורק בנו.

לא נרתענו מפני ההתנגדות הנמרצה וזוכר אני, שבעת הניני על דרישותינו הצודקות, קם אחרי נאומי הפרופ. קלנר, אחד מחברי ה„חבורה", והודיע, שהוא מסכים לדעתי אני. דבריו עשו רושם, מפני שהוא הראשון הרהיב עוז בנפשו לפרוץ גדר ולעזוב את קבוצת וולפסון. ברגעים אחדים לפני ההצבעה נכנס אלינו שליח מטעם „ההנהלה הישנה" והודיע, שזו האחרונה רוצה לשאת ולתת אתנו ואשר לכן תשלח הועדה המתמדת מלאכות אל ההנהלה, בכדי לבוא בדברים אתה. הועדה המתמדת בחרה בנו השלשה ועוד בשני חברים, שלא אזכור היום את שמותיהם, והפסיקה את עבודתה עד שובנו. ראש המדברים בהנהלה הישנה היה יעקובוס קאהן מהאג, ובמון מעורר חמלה בקש והתחנן לפנינו לבלי לבחור בסוקולוב. אולם כל תחנוניהם ונמוקיהם המגוחכים לא הועילו ואנו ענינו להם, שטענותיהם הוכיחונו את ההפך, שסוקולוב צריך להבחר ואת מה שהחלטנו נמלא.

עתה רואים אנו, כמה צדקה ההנהגה הקלנאית וכמה „נזק" הסב סוקולוב לציונות...

סוקולוב, גאון היהדות העולמית בכלל והפולנית בפרט, שב אלינו, הוא חוזר אלינו בתור ראש הועד הפועל המצומצם של ההסתדרות הציונית ובתור מנצח על שדה הפוליטיקה היהודית. עלינו להודות לו בעד אישור המנדט ועבודתו המסורה, שתהיה חרותה בדברי הימים של עמנו. הוא ירה את אבן הפנה לבנין ארצנו ולא רק שהשיג לנו את הזכיות להקים את ביתנו הלאומי, כי־אם עוד התהלך בארצות ומדינות שונות ורכש את החומר הדרוש לבנין.

בטוח אנכי, שסוקולוב יסייע בידינו להקים לא רק את ביתנו הלאומי בארץ, כי־אם גם לעשות את ארץ־ישראל לביתנו הלאומי.

מעומק לבבי נובעת ברכתי יחד עם ברכת מאות אלפים של אחינו בפולניה; בברכה ובתודה אנו קוראים לסוקולוב בשובו אלינו: „ברוך הבא!"

א. פודלישבסקי

הבטחה נאמנה, שאין בזה משום צער. ומִדֵּי דַבְּרוֹ הֵחֵל להמטיר עלי המון ראיות והוֹכָחות מִסְפָּרים ומחקירות ומבעלי־מדע שונים, עד כי קַצתי בחיי.

באחרונה הנה עלה בידי סוף־סוף להוציאו החוצה. הלכנו אל הקונצרט. סוקולוב מעֵבר מזה, אני מעֵבר מזה והד"ר דעמבא בַּתָּוֶך. בכל עֵת לכתֵּנו פומיה לא פסק מגירסת השח־טה. בעֵמק השוויצי, בשעת הקונצרט, הושבתי את הד"ר דעמבא ליד גבֶרת צעירה ויפָה. הע"ב היה נחמד, הסומפוניה היתה אף היא כלילת־יופי, ואולם הד"ר דעמבא לא חדל מלדבר על השחיטה ישבנו כלנו כמו על גחלים לוחשות, ובעומק לבנו שלחנו בו את כל מארות התוכחה.

הד"ר דעמבא נִרגע אך בבית־האֹכל של הקסלמאן, בראותו את האַוָז מוטל לו במנוחה על הפנכא שלפָניו. „האם יכולה להיות הוכחה יותר ברורה, שהשחיטה היהודית אינה מכאיבה?" — שאל סוקולוב בכובד־ראש, בהראותו על נתח האַוָז. ואז התחילה שורה ארוכה של חדודים והלצות ביחס לשחיטה היהודית וביחס למין האוַזים.

מִני אָז כבר נשפכו מים רבים אל הים, מדינות חָרבו ומדינות חדשות נוצרו. בחיי אני באו חליפות ותמורות שונות. לא מלומד אחד ולא אמן אחד הכרתי לדעת במשך השנים אשר עברו למן אָז. אבל שיחת־החולין של תלמידי־החכמים של הימים ההם עודנה מצלצלת באזני, ואיני יכול לשכוח אותה.

הה, מי יתן ושמעתיה גם היום!

ד"ר ג. לוין

המנהיג

ובבוא היום הגדול, אשר אליו ישא את נפשו עם ישראל זה שנות אלפים; בהצליח התנועה הציונית לאסוף תחת דגלה את הרוב הגדול של עמנו; כאשר יבואו כל שרי־עולם ורוזני־ארץ לידי ההכרה, שצריך פעם אחת לשים קץ ל„שאלת היהודים", למצבו הבלתי־נורמלי של העם המדוכא, וגם יודו בצדקת דרישתנו, להשיב לנו את הגזלה שנגזלה ממנו לפני אלפים שנה, — האם לא תתעורר אז שאלה חדשה: מי ילך לפנינו? מי יעמוד בראש? מי יקבל על עצמו את התפקיד הכביר לדבר בשם העם? מי יוביל אל החוף את הספינה הטרופה בלב ים?

שאלה זו צלצלה תמיד באזנינו. היא היתה נשמעת לא רק מפיות מתנגדינו, המחפשים תמיד רק את הצד השלילי שבתנועתנו, אלא גם מפי אנשים קרובים לנו ברוחם ואולי גם בנפשם. לפני תשע־עשרה שנה, אחרי מות הרצל, הוצגה לפעמים קרובות השאלה הזאת גם בחוגינו אנו, מבלי שנמצאה עליה תשובה ברורה, תשובה מספקת. רק הציוניים השלמים, המסורים בכל לבם ונפשם אל רעיוננו, לא התיאשו גם אז; הם האמינו אמונה שלמה, שאם רק תבוא התקופה הגדולה, אשר אליה יחלנו, תבוא גם האישיות הראויה וההגונה לעמוד בראש תנועתנו; מתוך העם יצא אז בחיר האומה, שליח־הצבור של עם ישראל, ויקבל על עצמו את התפקיד הגדול אשר הטילה עליו ההיסטוריה.

והנה אכן היה כדבר הזה. באה התקופה הגדולה והביאה בכנפיה גם את הגבור שלה: נחום סוקולוב היה לגבור תקופתנו היום.

עוד לפני ארבעים שנה, בשנת תרמ"ה, כתב סוקולוב בפתח השער ל„האסיף": „אם נציב לנו מטרה ונגמור בלבנו להשיגה, לא ניעף ולא ניגע עדי הגיענו אליה, וגם אם אלפי מכשולים ורבבות פגעים יקומו לשטן לנו, לא יחלישו, אך יגבירו את אומץ לבנו". דברים נמרצים כאלה לא נשמעו עוד מפי סופר עברי אחר בימים של אז, בזמן שחיינו החברתיים התרכזו רק בספרים ובמאמרים, בלי שום עבודה ממשית. עכשו, אחרי עבור זמן רב, אחרי הרבה שנות עמל ויגיעה, נוכחנו, שבאותם הדברים של סוקולוב נכללה פרוגרמה שלמה, תכנית החיים. בעינינו ראינו את כח רצונו, את אי־העיפות בעבודתו.

עתה, אחרי ההצלחה הגדולה במפעליו, הכרנו את סוקולוב שלנו ונוכחנו, עד כמה מוכשר הוא וראוי לאותה אצטלא של מנהיג. הוא, יליד־הגיטו שלנו והאירופאי המהולל בפי כל יודעיו ומכיריו, הוא, עם כשרונותיו הגאוניים, עם רצונו הכביר ואהבתו העמוקה לעמו ולארצו, ילך לפנינו, ואליו נהגה אֵמון בלי סוף. כי מי כמוהו יודע את טיבו וטבעו של העם העברי המתעורר לתחיה, עם כל מעלותיו ומגרעותיו; מי כמוהו יודע את כל כחות האומה וסגולותיה, גם את הטמירים והנעלמים ביותר; לפניו נגלו כל שאיפותינו ותקוותינו. מאושרים אנחנו לראותו עוד הפעם בתוך עמו, בתוך היהדות שממנה בא, בתוך חוג חבריו ומעריציו הרבים. ברוך בואך, המנהיג!

ד"ר מ. קלומל

נחום סוקולוב

(כרקטריסטיקה)

על החוף הגבוה של הוויסלה, על גב ערפו של הר, נתפזרה העיָרה וישֶגרוֹד. מבינות לסבכי עפאים מציצים הגגות הארומים, קירות הבתים המסוידים לבן והתריסים הירוקים. בימות הקיץ, כשעוברים על־פני העירה באניה המפליגה מפלוצק לוורשה, רואים על שפת הוויסלה, ליד ווישגרוד, מראה נפלא: צפצפות רמות עד מאד עומדות ליד הנהר; הן יבשו זה ימים רבים, צמרותיהן מתפוררות מזוקן, ואולם מבדיהן הבלים והיבשים צצים ופורחים ענפים חדשים ועלים ירוקים מתנוססים עליהם. מראש העץ המבולק תזנקנה פוארות רעננות, והיה הדבר כאילו ישישים שבעי־ימים לקחו להם נשים ויולידו בנים, בני־זקונים, לעת בוא חלדם, — בעירה הזאת נולד לפני ששים שנה נחום סוקולוב.

לפני ששים שנה? נדמה, כי נחום סוקולוב כבר חי לפני מאות שנים — בהיות עוד אבות אבותינו ילדים קטנים. איש מאתנו איננו רב־ימים כמו סוקולוב ואיש מאתנו איננו צעיר כל־כך כמוהו. סוקולוב הסופר בימי זקנינו ומנהיג הציוניים בדורנו אנו — האם לא יזכירכם את הצפצפות ההן הגדלות בעירתו ווישגרוד על שפת הוויסלה? בצִלָן שחקו זקנינו בשחר ילדותם, ונכדיהם היום קוטפים ענפים ירוקים מבדיהן. אמנם, הוא עֵץ הדורות.

לא היה עוד דור כדורנו, אשר ירחק ככה מן הדורות שקדמו לו בצעדי־ענק בני שבע פרסאות כל אחד; לא רק עשרות שנים אחדות מפרידות בינינו ובין אבותינו, כי־אם מהלך מאות בשנים. כי על כן לא הלוך הלכנו, רק גלים עצומים, נחשולי מים זדונים נשאו אותנו בשצף סער ויטילונו אל חופים זרים.

ובהעלותנו על זכרוננו אֶת עורך „הצפירה“, ידמה לנו, כי הוא חי בימי משה מנדלסון, בתקופת המשכילים הראשונים, בימי קרוכמל וחבריו. ובראותנו את סוקולוב של היום, סוקולוב מנהיג הציוניים, סוקולוב של ועידת פאריז, סוקולוב של הדקלרציה של בלפור, נשתאה למראה עינינו ואנו תוהים: האם סוקולוב הזקן הוא זה? סוקולוב מימי זקנינו?

לכל דור היה סוקולוב שלו. לזקנינו היה סוקולוב ה„אפיקורס“, המתעה ילדי יהודים מן ה„דרך הישרה“, היושב בוורשה במסבת השרים וה„פריצים“ הפולנים וכותב „הצפירות“, היודע כמה וכמה לשונות וכל חכמות אומות העולם, אשר תורתו שגורה על פיו הרבה יותר מכל הרבנים, וכתבי „היתר הוראה“ נושרים לו מתוך כיסיו, ואי־אפשר להכנס אתו בוכוח, כי „דע מה שתשיב לאפיקורס“, — אותו סוקולוב, שהיה מהלך כאגדה בבתי־המדרש של עירות פולניה, ששם היו יושבים בערבים, בין מנחה למעריב, והיו משוחחים בנפוליון, במלכה אשר באנגליה, והיתה השיחה מתגלגלת עד סוקולוב שבוורשה, שהוא יוצא ונכנס בבתי מלכים ומתוכח אתם בדבר אמונת היהודים ודתם. סוקולוב — משאת־נפש כל בחור חובש בית־המדרש, היושב על הגמרא ומחזיק גליון „הצפירה“ בסתר מתחת לספרו והוא רוקם חלומות על העתיד ומשוה בדמיונו, כי עזוב יעזוב את העירה, את שלחן חותנו, את אשתו הצעירה ורגלי ילך עד וורשה, ושם יֵשב על הסף ליד פתח ביתו של סוקולוב. הוא יֵשב וישמור עד אשר יצא סוקולוב ואז יגש אליו וככה יאמר לו: „סוקולוב, מפרי ההשכלה אחפצה לטעום אף אני, כי כלתה נפשי אל ההשכלה בת השמים“. אָח, אותו סוקולוב, אשר כל בחור־ישיבה בפולניה ראה אותו בחזון; אשר מן „הצפירה“ שלו למדו את דעת ה„לשון“, מחוברות „תורת שפת אנגלית“, אשר חבר, למדו אנגלית, ומ„ארץ חמדה“ שלו למדו את תורת הגיאוגרפיה. אותו סוקולוב, שהיה מסייע שלא מדעת ל„נכבדות“ בישראל, כי השדכן היה מונה בין שבחי החתן גם את זאת, שהוא קורא את „הצפירה“ וראוי משום זה לנדוניא רבה יותר. ואחרי־כן — סוקולוב של „משבת לשבת“, של „האישים“, ובאחרונה — סוקולוב הציוני, סוקולוב הדפלומט היהודי, אשר שמו קשור כל־כך עם ועידת פאריז, עם זכיות היהודים, עם הדקלרציה של בלפור.

הלא הוא כמו ה„יהודי הנצחי“, העובר מדור לדור ומקבל בכל דור את פרצופו של זה, מסתגל לתנאים המיוחדים של כל תקופה ותקופה ונעשה למנהיג הדור.

המקנטרים אותו אומרים, שזהו חסרונו, שהוא כל־כך נוח וחָלק ויכול להסתגל אל כל מצב שהוא; כי משום זה אין לו בסים, יסוד עמוק ומוצק; משום זה לא ישאיר אחריו סבל ירושה. אבל כדאי רק להתבונן היטב אל חייו המלאים תנועה, בכדי להוָכח עד כמה מוטעה הדעה הזאת. הוא חי חיים כאלה, מפני שלא את חייו הוא היה חי, אלא את חיי העם העברי, חיי העֵדה, אשר הוא הלך בראשה. בראשונה לא חיה בחיינו מאום. היו רק ספרי־ש"ס מן הצד האחד וקומץ ספרי־השכלה מן הצד השני. כל חיי העם היהודי לא התבטאו במעשים, כי־אם במלים, באותיות כתובות. „עם הספר“ היינו. סוקולוב התחיל להשפיע במלים. יום יום היו אלפי איש ניזונים מדבריו. „נ. ס.“ ב„הצפירה“ היה מודיע להם לא רק על המקרים שבחיי היהודים, אלא גם מסביר ומפרש להם את מאורעות העולם, היה מספר, מה שהוגות וחושבות ממלכות העולם, היה משוחח אתם על־אדות הויות־העולם, על רומא, על פאריז, על ברלין ופטרבורג. „נ. ס.“ ב„הצפירה“ היה בשבילם קנה־הראות, אשר בעדו השקיפו אל העולם הגדול. הם למדו לחשוב בהלך־מחשבותיו הוא ולתפוס תבל כתפיסתו הוא. כך היה נותן משלו יום יום לבני דורו. ולא רק הַשְכֵל ודעת היה מספיק לכל בית יהודי, ליהודי בעל־הבית הנכבד, לבחור בית־המדרש, למשכיל, לכל אלה שנעשו אחרי־כן לחוט־השדרה של כל התנועות המהלכות במחנה היהודים, — אלא גם יהדות היה מספיק לבתי המתבוללים בפולניה. ב„הצפירה“ היה מדבר אל הדור הצעיר היהודי, וב„איזראעליטא“ הפולנית היה מטיף אמריו אל היהודים המתבוללים. ואם ב„הצפירה“ היה נושא מדברותיו על קנינים אנושיים כלליים והיה מחנך ברוח ההשכלה, הנה היה מטיף ב„איזראעליטא“ ליהדות וקניניה הנעלים. דוקא ב„הצפירה“ היה הפוליטיקאי, הדפלומט של העתיד, האדם המתענין בהויות דעלמא, ואולם ב„איזראעליטא“, הכתובה פולנית בשביל יהודי־פולניה המתבוללים, היה הוא היהודי, המצטמצם בעולם היהודי ועניניו.

הוא הכניס את העולם הגדול אל תוך בית־המדרש ואת העולם היהודי אל בית היהודי המתבולל. כי בתחום היהודים חי חיי־אדם, ובעולם הפולני היה יהודי. שפתו הוא לא היתה השפה הפולנית המדוברת (הוא מדבר וכותב בכל השפות שבעולם), שפתו העצמית היא העברית, השפה שהוא יוצר. לבקרים יעשירנה ויפריחנה,

הוא חופר ממטוני השפה ומגלה את גנזיה מספרי המדרש הישן, מן המשנה, הברייתא הקדומה, מן המכילתא, ממכמני הירושלמי. הוא דולה את הניבים והמבטאים הישנים ורוקע אותם על סדנו, צורפם וזוקקם ועושה אותם כלי־קבול למושגים הכי־חדשים שבימינו. אף אחד מן הסופרים העברים, אף לא מנדלי, אף לא ביאליק — איש לא העשיר כל־כך הרבה את השפה העברית כסוקולוב. והוא העשיר אותה לא בבליל זרגון, בגנובת הלשון הערבית, או בניבים של „אֶץ קוֹצֶץ", כמו שעושים הסופרים העברים המודרניים, — לא, סוקולוב מעשיר את השפה העברית בניבים עברים, במלים תלמודיות. כל יהודי שלמד בחדר, שהגה בש"ס בימי בחרותו, יבין וירגיש את נועם השפה של סוקולוב. וכשסוקולוב „מחדש" דבר־מה בלשון, כשהוא משתמש בניב חדש, הנה יהיה הרושם, כאילו כבר שמעתם את הניב הזה, כי מוֹדע הוא לכם, כאילו נושא הוא ברכת־שלום אליכם מימי ילדותכם, מימי שבתכם בבית־המדרש.

זהו משום שכל השפוֹת האחרות הן שאוּלוֹת אצל סוקולוב. הוא לקח לו לזמן ידוע, כְמו בהלואה, את השפה הרוסית, אפילו את הפולנית, הגרמנית, האנגלית. ואיזו שפה לא יקח לו באופן כזה, כאשר יהיה לו הצוֹרך בה? רק לפי שעה, כשנחוץ לו לכתוב מאמר, או ספר בן אלפים עמודים (הכל אחת הוא בשבילו) על־אדות היהדות, על הציונות. ואולם בשפה העברית הנהו חי לא כיהודי, לא כציוני, כי־אם כאדם סתם. וכמו כל אמן נאמן, כיוצר אמתי, שיש לו רק שפה אחת, שבה הוא יוצר — כך סוקולוב יוצר בעברית. ואלמלי לא היה כותב סוקולוב את אלפי המאמרים שלו ואת הציורים ההיסטוריים שלו, כי־אם היה רק מעשיר ויוצר את השפה העברית המודרנית, היה נחשב לאחד מגדולי היוצרים היהודים. דבר זה מעמיד אותו במקום מיוחד ונבדל מכל אותם המכוּנים „ילדי־פלא", שיש להם הכשרון לסגל לעצמם בנקל שפות רבות, אבל אינם יוצרים בשום שפה, לא מַפרים אותה, פוֹשרים המה. סוקולוב היה יוֹצרה של השפה העברית המודרנית.

ולא רק בעמו היה פועל ומשפיע. ביתו אשר בוורשה היה במשך דוֹר שלם בית האינטליגנציה היהודית. כל האידיאות החדשות, אשר תורגמו אחרי־כן למפלגות ותנועות, צצו מתוך וִכּוּחים ופלפולים בביתו. מסבוֹת־הֵרֵעים בבית סוקולוב בכל יום שני בשבת היו שמחות־מועד לאינטליגנציה היהודית בוורשה בימי דוֹר שלם. כל השדרות, כל המפלגות היו מזדמנות שם, מן המתבוללים עד הלאומיים, למן הציוניים עד חברי ה„פ. פ. ס." הפולנים ובעלי ה„בונד". בפנה אחת הייתם יכולים לראות את פרץ, מְלֵא החיים והתנועה, עם הבלוֹרית המסוערה שלו, והוא אוחז בידו האחת דפי־ניר בודדים ובשניה את משקפיו. הוא רושם לו בזה את ההרצאה אשר ישא בערב על הספרות היהודית החדשה, על החסידות או על מולטאַטוּלי; והנה בפנה השניה — הרב המטיף של בית־הכנסת הוורשאי, המלומד הגדול ד"ר פוזננסקי; ד"ר משורר, עם הזקן היפה והצפרנים העשויות, מדבר עם ד"ר אֱליאשוב, שזה עתה בא מחוץ־לארץ ואשר הוכנס ע"י פרץ לחוגי האינטליגנציה הוורשאית. הנה ד"ר נוסבוֹים, המתבולל הפולני, וגרוֹסר, שעוד סטודנט הנהו והוא מתחיל להתענין בחיי היהודים ונעשה לאחד ממנהיגי ה„בונד". לאחרי זמן ידוע נוֹספים על חברי המסבה הזאת עוד: מנדלסון, התיאוריטיקון של „פ. פ. ס.", חברו ועמיתו של פילסודסקי, שהיה אחרי־כן לחתנו של סוקולוב; פרישמאן עם הסיגרה התמידית בפיו, ונוֹמברג היושב פה כמו במשתה־חתונה של אנשים זרים. ועל כל אלה — הצעירים, תלמידי האוניברסיטה הוורשאית, חברי בניו של סוקולוב: האינז'ינר סירקין, הציוני המפורסם, זה שמת אחרי־כן בקיוב; גרינבוים, חבר הסיים הפולני ומנהיג הציוניים בפולניה. אז היו עדיין סטוּדנטים, יוצאים ונכנסים בבית סוקולוב.

ביתו היה בוורשה „בית ועד לחכמים", מרכז האינטליגנציה היהודית במשך עשרים וחמש שנים. צריך להודות, לא רק אישיותו של סוקולוב היתה מושכת את האינטליגנציה היהודית אל ביתו; במדה שלמה היתה זאת זכותה של גברת הבית, מרת סקולוב האצילה, עם פניה המפיקים רוֹך־אֵם ושערותיה הערמוניות־לבנות. היא היתה מאירה פניה לכל הבאים והכל מרגישים את עצמם בביתה כמו בביתם הם.

כל האידיאות, אשר פעמו וחיו בקרב העם היהודי, מתחילות להוציא פרי; אידיאות נהפכות למפלגות. העם היהודי מתחיל לעבור ממלים למעשים. אז ישתנה גם סוקולוב — „נ. ס." שב„הצפירה" נעשה לסוקולוב המנהיג.

הוא מתיצב תיכף בראש ההסתדרות הציונית. ב„הצפירה" כבר אין רואים אותו יום יום, כאשר הסכינו. סוקולוב עוזב את וורשה למשך ירחים ושנים, נוסע ממדינה למדינה. סוקולוב הסופר נעשה לסוקולוב העסקן.

אז יבוֹא סוקולוב הדפלומט, הדפלומט העברי הראשון. עוד לא הגיעה השעה ועוד לא בשלו כל המאורעות למען העריך את פעולותיו של סוקולוב בכל ימי המלחמה ואת מפעליו בועד היהודי שבפאַריז בימי המשא־ומתן על השלום. כל הדברים ההם לוּטים עדיין במעטה סודות „דפלומטיים". גם נבצר ממנו עדיין לדעת, כיצד קם ויהי חזיון הדקלרציה של בלפור, או הכרת העם היהודי. כי איך שתהיה השקפתנו על הדקלרציה הזאת ועל הנמוקים שגרמו לה — הלא עלינו החובה להודות, כי הפרינצפיון, אשר הוּשג על־ידי הכרת העם העברי בתור לאום שיש לו הזכות לרקום את רקמת עתידו כרצונו, והכרת זכותו של העם העברי על ארץ־ישראל, — הם מאורעות כל־כך חשובים בחיי העם היהודי, עד כי מהם מתחילה תקופה חדשה בקורותיו, ואיך שלא תהיינה תוצאותיהם מעוּרפלות היום בשביל החיים הממשיים של היהודים בימינו אלה, לא יוכל איש להעריך כראוי את ערכם הכביר בשביל העתיד.

ועם הדקלרציה של בלפור — רק שמו של סוקולוב, מכל היהודים החיים אתנו היום הזה, קשור קשר אמיץ כל־כך. עוד עובדה אחת יש לברר, כי הדקלרציה של בלפור לא היתה תלויה רק באנגליה לבדה, כי היה קשור גורלה במדה גדולה בהסכמתן של בעלות ברית אנגליה וביחוד בהסכמת צרפת. אנגליה הציבה תנאי, כי תפרסם את הדקלרציה רק כשתבוא עליה הסכמת צרפת. ואם באנגליה נמצאו מלבד סוקולוב גם גורמים אחרים, אשר סייעו לפרסום הדקלרציה — הנה לא היה בצרפת איש זולתי סוקולוב לבדו. ולהשיג את הסכמת צרפת קשה היה הרבה מונים יותר מאשר להשיג את הדקלרציה מאנגליה. אם לאנגליה היו חשבונות שלה ואולי גם איזה סנטימנט לעם היהודי — הנה בשביל צרפת היתה דקלרציה כזאת בניגוד לעניניה אשר במזרח הקרוב ובניגוד לפוליטיקה הקלריקלית שלה בארצות המושלמים. להשיג הסכמה כזאת מצד צרפת — זו אומרת: להוציא טרף מַמלתעות האריה. ובעד הסכמת צרפת יש להכיר תודה רק לאדם אחד, והוא — סוקולוב.

כאשר שאלתיו: כיצד עלה הדבר בידך? השיבני: דרשתי זאת בשם התנ"ך וכשם היהדות האמריקנית המאורגנת.

בבתי־המדרש הישנים שבפולניה, מאחורי התנורים, בדמדומים שבין מנחה למעריב, ישבו בחורי בית־המדרש וספרו זה לזה מעשיות על־אדות סוקולוב אשר בוורשה, על נסיעותיו לחצרות מלכים ועל פגישותיו עם מלכים ורוזנים ועם האפיפיור, וגם על

זאת, אשר אהוב יאהבו המלכים והשרים את שיחו ושינו, לשמוע את שבעים הלשונות אשר בהן ידבר ואת החכמות והמדעים אשר לו, והם מתיעצים אתו וממכסים סוד כיצד לשלוט בעמיהם, וסוקולוב מבאר להם בהשכל וטוב־טעם ומראה להם את הדרך אשר ילכו בה, עם מי להתגרות מלחמה ואת מי להשלים, ואגב־אורחא הוא ממליץ טובות על אחיו היהודים לפני המלכים.

והנה האגדה הזאת, אשר היתה בפיות הבחורים מבית־המדרש, נהפכה במדה ידועה בשנים האחרונות לדבר שבמציאות.

שלום אש

שִׁירַת־נֹד

(סוֹנֶיטָה)

לנחום סוקולוב

נְהִי־נָא לִבְנֵי־תְמוּרָה וּלְאַנְשֵׁי־הַגִּלְגּוּלִים,
וְנַעֲבֹר חַיִּים אֵלֶּה כַּעֲבֹר אֶת יַמִּים רַגְלָי!
וְנָבוּז לִסְפוּנֵי־בַיִת, הָאוֹמְרִים: צֵל וָגַג לִי—
רַחֲקִי הוֹד־הַחֲלִיפוֹת וּדְבֵקִי מְאֹס־הַגְּבוּלִים.

יִמַּסּוּ לָהֶם כֻּלָּם כְּשֶׁלֶג פּוֹשֵׁר וּכְשַׁבְּלוּלִים!
אֲנַחְנוּ בְּעֹז וְחָפְזָה נְגַמֵּא־נָא אֶת מַעְגְּלֵי־
הַיָּמִים! וְאַל יְהִי דָבָר, לֹא נוּכַל לָנוּ סַגְּלוֹ,
בַּדֶּרֶךְ לִקְרַאת גִּלּוּי, לִקְרַאת גִּיל־גְּאוּלִים!

רְדָפִינוּ, תַּאֲוַת־נֹד, מֵאֶרֶץ אֶל הַשְּׁנִיָּה!
נַעֲבָר־נָא בְּרַכָּבוֹת, נֵרֵד בָּאֳנִיָּה,
וּלְסַעֲרוֹת־יָם נַסְכִּיתָה, לְכָל צְלִיל בְּחָלְפוֹ נָזִין!

עַד נֵרָא בְּדֶרֶךְ פֶּלֶא, בְּהַבְהֵק רָזֵי־רָזִין,—
וְאֶרֶץ יוֹם הַמָּחָר, הָאָרֶץ בְּקַשְׁנוּהָ,
בְּעַד עַרְפְלֵי־נֹד תִּגָּלֶה כְסוֹד וּכְבָבוּאָה!

אהרן צייטלין

עם סוקולוב בירושלים

הימים שלפני חג־הפורים בשנת תרפ״א היו לנו ימי אורחים גדולים בירושלים. כמעט ביום אחד הגיעו ארצה ישראל ווינסטון משרטשיל, מיניסטר המושבות של בריטניה, נחום סוקולוב ודז׳מס רוטשילד.

ימי אורה וחמה היו לנו הימים ההם, ימי שחר האביב בארץ. הגשמים זה כבר חדלו, השמים היו עמוקים־כחולים והשמש הציפה אורה מתוקה כל־כך, שהיתה מפעפעת בכל היצורים; צלעות הערים התחילו מוריקות ומשחימות מן האזוב והירק שהיו צצים ועולים בן־לילה. וכאביב הזה, אשר היה שטוח בעולם, יפה היה גם האביב אשר פרח בלבבות. אלה היו ששת החדשים הראשונים לשלטון נציב יהודי ביהודה, השנה הראשונה לבשורת ס״ט־רימו. על חופי הארץ היו עולים בלי מפריע חלוצי־ישראל מכל הארצות, מאות מאות בכל שבוע; על־פני הכבישים, המושבות, הקבוצות, על שדות הגליל ורוכסי הכרמל היו משתפכים וזורמים נחשולים של כחות עלומים, ממיטב צעירינו, ממבחר יערנו. הם נטשו עם פטישיהם ומעדריהם לארך מסלות־הברזל; היו רוחשים על־גבי כרסו של הקטר הרותח בהבלו והמושך בכחו את הרכבת מגבול מצרים עד לוד; היו מטפסים ונתלים על עמודי־הטלגרף, שהיו מוקמים בידיהם בערבות באר־שבע, בבצות קיסריה, על גבעת שמרון; היו חופרים תעלות בסרפנד, נוטעים שתילים בדילב, מפוצצים סלעי־עד ליד נצרת. ותקות־העתיד היפה היתה רנה והומיה בלב כיין עתיק המשחין ומדובב: הנה הדרך, בה יעברו גאולים!

ואז בא סוקולוב. לחדש או לשנים בא, כדי לנהל את ועד־הצירים בימי היות אוסישקין באמריקה וגם למען מלא תפקיד חשוב בפוליטיקה הציונית של אז. הבינונו, כי הקבילה הנסיעה הזאת לנסיעת טשרטשיל, אשר הלך אז לראות את המרשל אלנבי, את סיר קוקס ואת סמואל, למען הועץ אתם בנוגע לגורל מצרים, ארם־נהרים וארץ־ישראל. הרגשנו, כי מאורעות נכבדים מאד הולכים ומתרקמים, מתגבבים על אפקינו כעננים מבשרי גשם נדבות או חזיזים ורעם. ומעין הרגשה כזאת היתה גם לשכנינו. התעוררות גדולה קמה במחנה שוטנינו, הקלובים הנוצרים־מושלמים; בחיפה נעשה נסיון של פרעות, בעזה נערכה הפגנה, או דמונסטרציה של איבה, לנכח הרכבת, שבה באו סמואל וטשרטשיל ממצרים. התחילה תסיסה של קטגוריה ושטנה, ומוסה־קאזים־פשה וחבריו האל־חוסינים והאל־דג׳אגים הכינו את התזכיר הגדול שלהם נגד הפוליטיקה הציונית של בריטניה, „הרוצה למסור את פלשתינה היקרה לעם היהודי, שהוציא מקרבו בולשביקים כאלה, כמו טרוצקי ודניקין”... היתה התעמולה רובה זיקים של שנאה, ולעומתה היתה גם רבה התעלומה, כי לא ידע איש מאתנו עד מה, ועד היכן מגיעות ההשערות והסברות. לא ידענו את פשר הזמנת עבדאלה, אחי פייזול, אל ארמון הממשלה בירושלים ואת העתידות הנשקפות לרגל זה לעבר־הירדן, שהיה בעינינו לחלק בלתי־נפרד של ארץ־ישראל. לא ידענו, מה המזמות הנרקמות בסתר מסביב לפוליטיקה האנגלית במזרח הקרוב. ואולם בטוחים היינו במאמר בלפור, באמון סמואל שלנו, בצדקת מעשינו, ביושר לב חלוצינו המחוננים את עפרות המולדת בעמל כפיהם ובזעת אפם. גם אנחנו ערכנו אז תזכיר לטשרטשיל, תזכיר קצר ומצומצם, שהיה כעין סקירה על כל מה שכונן הישוב היהודי במשך הזמן הקצר של קיומו.

אז היה לי העונג לעבוד שנית במחיצתו של סוקולוב, כמו לפני עשר שנים במערכת „הצפירה”. עד כמה היה המרחק רב מרחוב פאנסקה שבוורשה עד רחוב יפו שבירושלים! מאירופה שלפני המלחמה עד ארץ־ישראל של אחרי הכרזת בלפור! איזה כובד של היסטוריה העיק כבר על שכמינו! עשר השנים האלה היו ימי סבלות וסבל כבד לעיפה. ואולם במראה פניו של סוקולוב לא היה רשומן נכר. הוא היה אותו סוקולוב המתון והנוח, שאין לפניו לאות ועיפות, בעל ההומור הצלול והשוקט כיומא דאיסתנא, אותו ה„אורח לשבת”, שהיה לנו בשכבר הימים, אשר כל הליכותיו אומרות נעם ואצילות.

ויהי הדבר כאילו אך תמול הלך מאתנו. אבל האיש הזה הן עלה, במשך הזמן אשר עזב את וורשה, עד מרומי הפסגה אשר בחיי העם; הוא הוא שהטה את לב העולם הגדול, את לבו של אדום, למשך חסד את יעקב, האח הקטן והנרדף, ולמצא לו פתח של זכות; הוא הוא אשר קסם קסם והעלה על־פני המים הדלוחים והנגרשים של אירופה הסוערת את אוני־הבר השאננים, הצחורים והזכים, את האישים הנפלאים, אשר כחזיון אגדה יהיו לנו בימים הרחוקים שמנה לנו אלהים, הלא הם הבלפורים והסייקסים ודומיהם, אשר ענות עמנו ותקותו היו ענותם ותוחלתם המה.

מה טוב היה לעבוד, כשהיתה לך ההכרה, שבחדר השני

שבאותו הבית יושב סוקולוב כפוף על־גבי הניירות והתעודות, המכתבים והטלגרמות, הכבודה הרבה של עבודת־הנהלה בארץ ישראל! אולי בשבילי אני היה בזה מעין קורת־רוח של בן־וורשה שהיהודי הגדול בן־פולניה הריהו אתו פה; או אולי היה בזה מעין הד־זכרון של ימי העבודה הראשונים והיפים ב„הצפירה", כשהיתה מורגשה לך מציאותו של העורך בחדרו המיוחד. אבל יותר מכל היתה בכאן מעין חדוה פנימית, אותה החדוה הטמירה המפעפעת תדיר בקרב נפשנו במסבתו של אדם גדול בעל שאר־רוח, כאילו היא, נפשנו זו, מתמתחת וגדלה בזיו קרני־אורה נעלמות השופעות מאישיותו של גאון. כל־כך הרבה נכספנו בימים ההם בארץ ישראל לאישיות, למעוף־מחשבה, למבט חודר של תלמיד־חכם.

ולא היתה דעתי מתקררת, ולא הייתי מסתפק בשעות העבודה של סוקולוב ב„ועד הצירים", אלא הייתי בא לבקר אותו לפעמים תכופות בבית אשר בו גר, בית וואן־וורויזלנד שלנו, האדם ההולנדי הטוב וגזבר־הכספים האכזרי שב„ועד־הצירים". הבית הזה, הנשקף על־פני מגרש הרוסים, הלא הוא „שם דבר" בירושלים. כל האורחים הגדולים של „ועד הצירים" מתאכסנים בו, ואין אתה יודע בבירור, אם זהו ביתו של וואן־וורויזלנד, של הד"ר אידר, של וויצמן, או של הפרופיסור ווארבורג, כי כולם היו דרים בו בהיותם בירושלים, בצותא אחת או ביחידות. יש בו חדרים רבים, וכולם מרוהטים ומקושטים בטעם המזרח, עם מרבדים רכים, וספות נמוכות ואגנים של נחשת נושנה לרוב. ומשרתת הבית הצעירה ושחורת־העינים היא מבנות הספרדים, ורק עברית תדבר. וכאשר תשאלנה, אם סוקולוב בבית, אינה יודעת, מי האדון סוקולוב בין כל האדונים אשר בבית, והיא שואלת: „בודאי זה האדון היודע לדבר עברית לא רע?" ואתה משיב: כן, כן, יקירה. זה סימן מובהק לסוקולוב.

ואולם לא תמיד אפשר לגזול שעה או מחצית השעה מעתו של סוקולוב. הוא בא לירושלים בלוית בתו הצעירה, העוזרת לו בעבודתו בתור מזכירה. אבל כל־כך רבים הענינים והמעונינים, המשחרים את פני סוקולוב, המציעים הצעות־ישוב, המתלוננים על הסדרים, המותחים בקרת על „ועד הצירים", המזמינים לבקורים גם ה„כוללים" הלא הם פה, גם ראשי מוסדות, גם גבאי־צדקה, גם כהנים ומלומדים, חוקרי עתיקות ותירים, סופרים ואמנים. ובערבים הנה קול החצוצרה של האוטו בוקע ועולה: סיר סמואל ורעיתו מבקשים את סוקולוב למשתה־הערב בארמון הממשלה.

ומיניסטר המושבות אשר לממלכת בריטניה האדירה, מר וינסטון טשרטשיל, עסוק בשעה הפנויה באמנות. הוא מצייר תמונות מרהיבות־עין מן הסביבה. אמנם על־פי חזות־פניו ומבנה־גופו הוא דומה יותר לפקח בן רמליהו, שהיה אוכל, לפי האגדה, שלשים סאה גוזלות בקנות סעודה, מאשר לצייר מודרני בדורותינו, ובכל־זאת נטיתו לאמנות הציור היא גדולה ועזיזה מאד, בשגם זוגתו הצעירה, שנשאה לו זה לא כבר, מזרזה אותו לכך. ומי הוא בר־הסמכא, אשר יחרוץ משפטו על מזיגת הצבעים אשר על הבד, ועל נצוח האור, ועל גבוב הצל, ועל הני אדותי קלילי של גונים, שהמכחול נוגע בהן ואינו נוגע, פולט וחוזר בולע? — מובן מאליו, כי סוקולוב הוא זה. הוא הפוסק האחרון והוא המכריע, כי דבריו כדברי האורים אף בענין זה, והוא דורש גזרה־שוה ומוצא אסמכתות מתמוגות שבתערוכות שונות שבדרזדן ומינכן, בלובר ובווטיקן, שהרי בקי הוא בהן, והן נהירין לו כשבילי ד„ווהייט־האלל" למר ווינסטון טשרטשיל.

ויש אשר יזדמן לאותה מסבה מר פינחס רוטנברג, הלא זה בר־הנש הנורא מרוסיה הריבולוציונית, אשר הרעיש את הבירה כולה בתכנית שלו, בחשמל הירדן, ובתנועת־החיים הכבירה, שהוא רוצה ליצור מן הירמוק עד מעבר־יבוק, והוא קם ופותח ודורש בעניני גלגלים ואופנים ורכב־אש וסוסי־אש אשר יהיו לירדן ולאפיקיו. והוא רושם רשימות על הקיר. קירות האכסדרה הארוכה אשר בקומה הראשונה בארמון סמואל מכוסים מפות ותכניות של רוטנברג, מספרים וקוים ושרטוטים. והלא הגיע אפוא התור לסוקולוב להביע את דעתו בנדון החשמל וכחותיו, על־דבר חסכון האנרגיה ובזבוזה, על עמק הירדן וטבעו, ועוד ועוד. והכל משתאים, מחריצים ומקשיבים, כי קשה להבין את כח־תפיסתו של סוקולוב האוצר ובולם בתוכו את כל מה שחדש תלמיד ותיק מן האחרונים בהלכה ובמעשה בכל מקצוע שהוא.

כך החליקו להם וגלשו הימים הבהירים והשאננים ממרומי ההרים שבמזרח ירושלים. יום־התכלת היה נעור וצף אלינו מתועפות הרי־מואב, מאחורי הארמון הרם אשר בו ישכון סמואל, היה שופע תכלת ואורה לבלי סוף. האויר היה צח ושקוף, ובריכת ממילה אשר בתורפה של רחוב יפו היתה מחיכת חיוך מכסיף לנוכח השמש.

ככה הגיע ניסן. טשרטשיל כבר עזב את הארץ אחרי אשר דבר דברים נמרצים ומחלטים באזני המלאכות של הקונגרס הערבי ואחרי אשר נשא את דבריו אלינו על הר הצופים, מקום אבן־היסוד לאוניברסיטה, דברים מעודדים ואמיצים. וסוקולוב הנה עבר בארץ, בקר בערים ובמושבות, נאם באספות־עם ובמסבות של עסקנים וסופרים.

ובחול־המועד של חג־הפסח ירדנו אל יפו להשתתף בועידת הסופרים העברים בתל־אביב.

עד עולם לא אשכח את היום ההוא. כל סופרי ירושלים וחכמיה היו רכובים אז באוטומובילים, אשר נסעו לעבר יפו, ועל־פני הכביש, אל מול פנינו, חלפו ועברו צעירינו. מן הכבישים, המושבות, גדוד־העבודה, נהרו ועלו רגלי ירושלימה, לחוג שם את ימי המועד האחרונים. פלוגות פלוגות עברו, צעירים וצעירות, בסדר ומשטר, ילקוטיהם על גבם, מקלותיהם בידיהם, ופניהם מה שזופים!

בבאב־אל־ואד עמדנו לנוח. נכנסנו אל בית־האכל אשר שם לסעוד את לבנו. היה הדבר דומה לפיקניק של אנשי־רוח בנאות הטבע, על גבול הרי יהודה והשרון. מה אורו אז פני סוקולוב! הוא היה אז כריש־מתיבתא בארץ־העברים הבנויה; איש הרוח והספר בארצו הוא, בארץ המולדת של הספר והרוח. סרה אז מעל פניו ההבעה של דפלומט, בן הטרקלינים שבבירות אירופה, ויהי להם אותו חוט־החן של סוקולוב הסופר, הרוצה לשבת בשלוה בארץ־העברים הקטנה והיפה. כי הלא זאת היתה תפלת־נפשו החשאית. הן כזאת אמר לא פעם באזנינו בירושלים: מי יתן ויכולתי לעזוב את הכל ולבוא לשבת אתכם פה, בירושלים, לשכון בתוככם ולעבוד עבודת סופר כמקדם!...

כה רבה היתה השלוה. מי יכול אז לשער, שהזועה מתחרשת אחרינו...

הידיעה על־אדות המהומות שפרצו ביפו בראשון למאי, באסרו־חג, הדביקה באותו יום את סוקולוב בירושלים, אשר שמה שב אחרי ועידת הסופרים. אחרי ישיבה קצרה וכבושה, שהיתה לו עם חברי „ועד הצירים" ונשיאי ה„ועד הלאומי", יצא ליפו. הוא עשה בעיר ההיא כארבעה ימים; והימים ההם היו ימי זועה לישוב העברי. התחילה כעין השתערות ערבית מסודרת ומכוונת מראש. רבות היו האבדות, גדול היה שפך הדם, ועד לחריקת שן היה מכאיב העלבון, שהתחיל באותו פרק.

סוקולוב היה בלב הסערה שהתחוללה. הוא, איש־הרוח הנאצל, נמצא לפתע־פתאם בתוך שבולת של קרבות וסועה, בתוך מחוגת הרצח האכזרי. זאת היתה מהלומת־פחדים לנפש סוקולוב המנהיג ואיש־הרוח.

וכאשר פגשתיו שנית, כעבור ימים אחדים אחר הראשון למאי, בשובו מיפו ובהכנסו לישיבה לדון על המצב, הנה היה מראהו כאילו קפצה עליו זקנה פתאם. פניו היו שלוים, אבל הבעה סריוזית כבדה היתה יצוקה בדם, ובעיניו שכנה עצבת.

הוא אָצ׳ עלינו אז מן השלוה הגדולה, אשר הביעו פניו. ובשבתו אתנו ככה ובהתוותו לפנינו את המעשים אשר יש עלינו לעשות — וְרוח לנו מכל העלבון והממרורים אשר שבענו.

ההצעה הכי־מעשית נשמעה אז מפיו. אילו יכולנו להוציא את הדבר לפועל, אילו לא היתה שאלת הכסף מטרידה אותנו בענינים כאלה, שבהם תלוי בנין עם וארץ! הוא אמר: צריך לעשות משפט גדול! כל ענין המאורעות שביפו ובמושבות צריך לקבל צורה של „משפט בייליס“ ברוסיה או משפט דמשק בשנת תר״ח. צריך להזמין את חוקרי־הדין ועורכי־הדין הגדולים ביותר, לחקור עד תכלית המאורעות, עד שרשיהם הצפונים, למצוא את האשמים הנעלמים, לגלות את מסתריהם, להפיץ אור על כל המזמה!

רק ככה יכול להיות תכסיסו של איש־הרוח, של האדם המאמין באור, באמת ובצדק. אי־אפשר להלחם נגד השקר בתחבולות אחרות זולתי האמת. לגלות את מצפוניו, להוקיע לפני השמש, להראות גלוי את הזיוף והמרמה בכל נולותם. כי הרגיש סוקולוב, שכבר הולך ומתגבש השקר, הולכת ונקלטת העלילה בדבר הבולשביקים היהודים שגרמו למהומות, בדבר קוצר־רוחם של הפלחים הערבים, המתקוממים נגד היהודים, העולים עליהם לכבשם...

הישיבה לא ארכה הרבה, כי היה על סוקולוב להתראות תיכף עם הנציב; הראיון נמשך שעה ארוכה, ואחרי הראיון שוב ישיבה, וכוחים, פולמס, הצעות ודינים־ודברים עד שעה מאוחרת בנשף; משלוח מכתבים וטלגרמות דחופות לניוירק, ששם נמצא אז וייצמאן, וללונדון; נתינת פקודות והוראות בנוגע לעולים, שלא נתנו להם לעלות על החוף והם מטולטלים בים בין חיפה ויפו. ועל כל אלה — שאלת־הכספים: נחוצה עזרה מיד, מאות משפחות עזבו את יפו והן מתגוללות תחת כפת השמים בתל־אביב; מן המושבות באות שמועות מחרידות ומרעישות כבשורות איוב בשעתן, וקופת „ועד־הצירים“ ריקה זה כבר. וסוקולוב, האיסטניס ואנין־הדעת, מוכרח לטפל בכל האופנים של מוצא לכסף. כך נמשכים הענינים הכבדים והכהים עד שעה מאוחרת בלילה, למרות מה שסוקולוב נמצא כל הימים האחרונים במצב של התאזרות־עצבים מאין כמוה ולמרות מה שעוד לא הספיק לנוח מדרכו.

כעבור ירחים אחדים ראיתי את סוקולוב בקרלסבד, בימי הקונגרס. כמה היה שטוף אז בעבודה! כמה היה מיוגע — במעמקי נפשו, כמובן. מבחוץ אי־אפשר להכיר בסוקולוב איזו עיפות שהיא — מהמון האנשים, הענינים, הפולמסים, הדעות והסברות. ואחרי־כן הנה הנסיעה לאמריקה והעבודה הכבירה שלו שם, עבודה רבתי גם במובן הפוליטי וגם במובן הכספי. והנה הוא שב לאירופה בערב יום המנדט, ממהר להתראות עם פואנקארה בפאריז, ממתיק את הדינים במקום זה ופלוני, משיב על דברי הקטיגוריה, מסיר את כל ההדורים, ונפנה שוב לועידה השנתית של ההסתדרות, ופונה והולך משם אל ועד הדלגציות, וחוזר לעשות תעמולה ל„קרן היסוד“ במזרח אירופה.

וכאשר אשוה לנגד עיני את חליפות המעשים והמאורעות, אשר עברו רק במשך עשר השנים האחרונות אשר ידעתי את סוקולוב, את מפעליו הגדולים והשונים רק באותן השנים לבדן גם בספרות, גם בחיי העם, פעם במדינה זו ופעם במדינה אחרת, אז אקרא רגע מתוך התפעלות: אכן כחות איתנים לאיש הזה, שאין לפניו עיפות ולֵאות!

ורגע משנהו אשים אל לבי: אכן אין כעם ישראל גוי אכזרי בארץ, אשר יטיל כל הימים תפקידים כה רבים וקשים על אחד מבניו!

י. הפטמן

עֵד של דורות

סוקולוב ראָה דורות הרבה: ראה את דור ההשכלה הראשון כהוד שקיעתו; ראה את דור ההשכלה השני בפריחתו, בעליתו, בשגשוגו ובכמישתו; ראה את דור הלאומיות הראשון בעצם תומו, ברננת יקיצתו, בתפלת שחריתו, בעזוז אמונתו, בגבורת שירתו, בדגל מלחמתו, בהוד תפארתו, במחנות השבים לעמם ומרימים את נס־ציון, במחנות של „בית־יעקב לכו ונלכה“, במחנות של חובבי־ציון, חולמי־ציון ובוני־ציון; ראה את מלחמת־התנופה, אשר נלחם הדור ההוא את ההתבוללות לכל גלוייה והופעותיה; ראה רבים מן הנמושות של דור ההשכלה והנה הם מחליפים כח, מתחדשים ושבים לימי עלומים בשובם למעין המסורה הלאומית, שמע את דווייהם, האזין לאנחותיהם והקשיב ללחש־תקוותיהם; ראה את דור הלאומיות הראשון ברפיונו, בכשלונו, במפח־נפשו, בתוחלתו הממושכה, בתקותו אשר לא באה, בעגנת־התוגה שלו וקמטי המצח והפנים, שמע את קול הענות החלושה שבאה אחרי קול ענות הגבורה, ראה את היאוש שהתגנב אל הלבבות באין מוצא ומפלט; שמע את הצעדים הראשונים של דור הלאומיות השני, שמע את קול השופר הראשון בערוב המאה התשע עשרה ובהגלות קוי אור המאה העשרים; ראה א ו ת ו, את המבשר והנביא של „מדינת היהודים“, ראה את התקוה השבה, את הקמטים המתפשטים, העגנה החולפת, את עלות השחר והנץ החמה של הציונות המדינית; שמע עוד הפעם את רננת הילדות ועזוז הגבורה, ידע והרגיש גם את המבוכות במחנות הצעירים, את ההתפרצות הסוציאליסטית־מהפכנית לכל אורותיה וצלליה; ראה אחרי כן את האמת הציונית האחת והנה היא נעשית עדרים עדרים, ראה את ההתחלקות ואת ההתפרדות לבלי קץ, ראה את המשבר האוגנדי והטריטוריאלי, ראה את כל מיני הזווגים של ציונות וסוציאליות, הם וצרופיהם וצרופי צרופיהם, ראה את ההתפוררות, שיש בה חשש ירידה ושקיעה של כל התנועה הלאומית; ראה, לבסוף, את חרב מלחמת־העולם האוכלת מיליונים מיליונים של בני אדם ומותחת גזרת כליון על העם, המוכן מעולם לכל מיני פורעניות ועתה הוא נתון למרמס לגניוגות עם ועם, ארץ וארץ, מתבוסס בדמו, אין עוזר לו, אין מקימו ואין אומר לו: „בדמיך חיי“; ראה את קוי הגאולה הנשקפה לעם־קרבן זה —

ועתה —

ועתה הוא, סוקולוב, אחד משליחי הבשורה הגדולה, הנוסע מארץ לארץ, מקונפרנציה לקונפרנציה, מבתי־מושלים לבתי־מושלים, מתקיף לתקיף, מדפלומט לדפלומט. עתה נעשה למשולחה הגדול של הציונות העולמית, ומשלחתו זאת הביאתו עתה לארץ־מולדתו, לאחיו ורעיו — לפולניה.

עתה הוא, סוקולוב, אחד מיוצרי דור־גאולה חדש, דור תקוה גדולה, דור של „ל ע ת י ד ל ב ו א“...

ישנם עוד מן הסופרים והעובדים הצבוריים, אשר ראו את כל הדורות ההם, אבל סוקולוב הוא כמעט האחד בין כל אלה, אשר ח י בכל הדורות האלה, חי את ח י י הדורות, שמח בשמחתם

והשתתף בצערם, קוה את תקותם, נלחם את מלחמתם. מעולם לא היה איש עומד מן הצד ומסתכל. תמיד היה שותף ונוגע בתקוה ובמלוי התקוה. עתה הוא בתוך-תוכם של החיים הלאומיים. אם לא נדבר על הלאומיות, כי-אם על הציונות, אפשר להגיד, שהוא במרכזם של החיים הציוניים, ואם לדפלומטיה ציונית — הרי הוא עתה חוט השדרה של הדפלומטיה ההיא.

אנכי כשלעצמי אינני מחסידי הדפלומטיה ההיא, כשם שאיני בכלל מחסידי דפלומטיה, תהי איזו שתהיה. רבים, רבים הם הדברים, שבהם דעתי שונה לגמרי מדעתם של הציוניים המדיניים בכלל וסוקולוב בפרט, אבל לפני עתה סוקולוב העשיר הגדול בממשלת הרוח, הנושא בעברו הגדול ובעתיד הגדול הנשקף לו את צערנו ותקותנו במשך של דורות.

אם הדרך, שהוא וכל הציוניים המדיניים הולכים בה עתה, נכונה היא ואם לא נכונה, אם הדור של עתה ראוי הוא לגאולה ואם איננו ראוי, הנה שמו של נחום סוקולוב יכתב בכל אופן בספר הזכרונות הגדול אשר לעם הנצח.

הלל צייטלין

האגדה סוקולוב

השם נחום סוקולוב היה שם הסופר העברי הראשון, שנגלה עלי, כמו על יתר בני פולין, בימי ילדותי, — ונגלה מיד כאגדה. בן עשתי-עשרה הייתי בימים ההם ו„עשתנותי“ כבר לא היו די שאננים; כבר עמדתי אז על פרשת דרכים. משום-מה משך מצד אחד הספר „יסוד ושורש העבודה“ עם הכוונות הרבות שבו, הפשוטות והישרות, ועם ההתלהבות הכבושה והנוגה, ומהצד השני היתה כבר ה„מינות“ דמשכי. מינות זו נתגלתה אצלי בדמות גיאוגרפיה רוסית קצרה של זאמנהוף, שמצאתי בבית מורי, מין מלמד-דרדקי, שעבד בצבא בימי מלחמת טורקיה וכתב-ידו היה נקי ויפה עד להפליא, ולמד אותנו את הכתיבה היהודית והרוסית. בין שני הספרים האלה, שעליהם נלוה עוד הספר „עתים לבינה“ מאת יוסף גינצבורג בן לאאמ“ו משה אהרן ממשאווס, נין ונכד וכו', המלמד יסודות התכונה על-פי שיטת קופרניקוס וענין חלוקת השעה לתתר“ף חלקים, שמצאתיו בבית אבא והיה לי כבאור רחב לאותה הגיאוגרפיה הקצרה, נגלתה אלי תמונת סוקולוב, כפי שהתהלכה אז יום-יום מעדנות ב„הצפירה“. דומה, שתמונה זו היתה אז די פשוטה ובהירה, ובכל זאת רק כאגדה היתה בעיני. הן, לכאורה, דבר סוקולוב בעיקר על שאלות יום-יום ועל צרכי יום-יום — שאלות שלא היו בעצם שאלותי וצרכים שלא היו צרכי, — אבל אופן הצעת הדברים ונתינתם ותהלוכותיו בעצם הדברים פתו משום מה להאמין, כי לכשירצה — מה לא יוכל הוא באמת לכשירצה ?...

באותם הימים התודעתי, כמובן, אל „משכילי“ עירנו. הם היו שנים חתומים על „הצפירה“ ואחדים קוראים. אלה היו, כמובן, „חסידים“ למחצה, אנשים שנסעו, כשאר החסידים שבעיר, מדי שנה בשנה או גם פעמים בשנה אל ה„רבי“, אלא שבדרך חזירתם משם נכנסו ו„חתמו“. בחודש אלול, ומכל-שכן בעשרת ימי תשובה, לא היו קוראים ב„הצפירה“ אלא קריאה חטופה, אולם בשאר ימות השנה — שאני. אל חסידים למחצה אלה נלוו לפעמים גם חסידים ממש, לרוב מאלה, שהציצו כבר בימי נעוריהם ולא נפגעו ופרשו אחר-כך. הם באו בעיקר להנות מזיום של „דברי הימים“. לגבי פרק זה לא יכלו לעמוד בנסיון ועברו על „לא תחמוד“. היה מעשה וגם הרב בעירנו נכשל באותו דבר. פעם אחת נכנס אצלו פרנס העיר ומצא גליון של „הצפירה“ נושר מחיקו. מעשה גם היה ברבר, שהרב היה אז בא מן הדרך ועד תחנת נאשלסק נסע בצותא חדא עם הרבי, עם רבי אברהמ'לי בעצמו, וספר מיד, שגליון זה הגביגה של הרבי היתה כרוכה ונתונה בו. הן רגנו אבתריה דרבי שמואל, בנו של רבי אבהרמ'לי, כי הוא „חותם“ וקורא.

כל אלה לא קראו בעצם את „הצפירה“, אלא את סוקולוב. קרה, שסוקולוב כלא את דבריו ימים רבים, או שה„מו“ל יצא למסעיו“ או שסתם התכנס באהלו ולא יצא משם אל הקהל. בני ישראל, קוראי „הצפירה“ בפולין, היו אז בבחינת אנשים המתפללים לגשמים. סגרו עליהם השמים ארובותם ויובש וחרבון למלוא כל עין. אין טל ואין מטר, להרטיב קצת את הלבבות, שנקשו בעמל החיים ובעמל המצוות גם יחד. „דברי הימים“ היו באים גם אז לרוב, אלא שלא היה בהם כדי לרוות את הצמאון. בני אדם קוראים אל סוקולוב, והוא שולח בהם לפעמים את אחד מעושי דבריו, את יח“ז, את ווטר וכו'. הרבה שליחים לסוקולוב, אבל הם אינם סוקולוב. שלוחו של אדם זה אינו כמותו. — ופתאם וסוקולוב שמע לתפלת עמו. בכל יום ויום מאמר ראשי ועליו חתום הנ“ס. הוא נותן ומבטיח עוד. א', ב' וגם ג' וכו'. לפעמים „היש חן עברי?“ בכמה וכמה המשכים ולפעמים „למרנן ורבנן“ בעשרות עשרות המשכים. הוא מבקר קשה, ודבריו אינם בכל-זאת כדרבונות. אינם מעליבים, נכנסים לפני ולפנים ללבותיהם ולחייהם של יהודי פולין ומוקיעים איזה דבר לעיני השמש. הוא רחוק, וקרוב בכל-זאת, קרוב שנתרחק. קול תסיסה במחנה. על החתומים המעטים של „הצפירה“ נוסף, כמדומני, עוד אחד. שנים או שלשה מן הקוראים חתמו גם הם בשותפות והיו גם הם ל„חתומים“. ה„חתומים“ הולכים כעת אל הפוסטה לקבל בעצם ידם את עתונם או עומדים על פתחי החנות ומצפים ומחכים לנושא-האגרות. כשמתקבל העתון לידם הם אינם קוראים עוד. הם רק פותחים אותו ורואים כי „יש“. אז מוסרים הם את הגליון ליד הקורא שאינו חותם והוא מתיחד עמו וקורא בהתמדה ובהעמקה גדולה. לעת ערב, אחרי סגירת החנויות, מתכנשים באהלם גם החתומים, והם קוראים לאור המנורה במתינות גדולה, קוראים ונהגים...

אחר קריאה ממין זה יש שמתכנשים עוד יחד וחוקים ברשמים. אז מדברים לרוב בסוקולוב ומספרים על-אדותיו. בעירנו ספרו, כי בהיות סוקולוב סמוך על שלחן חותנו בעיר מאקוב הסמוכה היה יושב כל היום בבית-המדרש והיה מתמיד בלמודיו מאד, אלא שלמודיו כל היום היו „הלכות קדוש החדש“ להרמב“ם — הלכות ששום רב ושום למדן לא מצא לו עוד לעצמו בהן לא נתיב ולא דרך. אומרים, שמכל לומדי פולין רק רבי יהושע'לי, הגאון הגדול של פולין, הרב בקוטנה, היה בקי בהלכות אלה. ובהן עסק סוקולוב כל היום. הוא היה לבוש צ'ז, לפי אגדה זו, בגד ארוך, כבגדים הארוכים של יתר יהודי פולין, אלא שצילינדר היה חבוש לראשו, ולא דבר עם שום איש ושום אברך מאברכי העיר יותר ממלים אחדות.

ספרו, כי הוא עבר פעם גם דרך עירנו. כן התפארו אפילו החסידים שבעיר. בין כל דברי ההתפארות של עירנו, שכאן או לא רחוק מכאן — לפי אגדת זקני העיר — עבר נפוליון הראשון עם חילו בלכתו לפולטוסק, כאן אכל על שלחן חותנו רבי יוסף לווינשטיין, שהיה אחר-כך לרב גדול בעיר סרוצק, היתה גם התפארות זו: כאן עבר פעם סוקולוב. בשבתו בעיר מאקוב נקרא פעם לחו“ל. הדבר היה נחוץ מאד והוא בא ממאקוב לעירנו, עיר עומדת על גבול פרוסיה, כדי לקבל „חצי-תעודה“ לעבור את הגבול. הוא התאכסן אז בביתו של ה„אשכנזי“ שבעיר, היהודי היחידי בעיר, שכשהזכירו את שמו הוסיפו תמיד גם את

שם המשפחה שלו, האדם היחידי, שאל ביתו עלו במעלות אבן ובניו היו קצוצי פאה. — בשעת בקור זה של סוקולוב נכנסו אחדים מן ה„משכילים" לביתו של „אשכנזי" זה וראו את סוקולוב. יש מתפארים, שגם דברו עמו.

גם אני לבי התפאר עלי בימי נעורי, שראיתי את סוקולוב. מעשה שהיה כך היה. נזדמן לי להיות פעם בוורשה, ומובן, שמלאכתי הראשונה היתה ללכת לרחוב מאריאנסקה ו„לחתום". בבואי אל החצר חפשתי ראשונה את סוקולוב. הראו לי על מקום מעונו, שעולים אליו במעלות הראשיות. שנסתי את מתני ואמרתי לעלות, אלא שראיתי את סומכות הפלוסין שעל פני המעלות ונרתעתי מיד לאחורי. שאלתי אז למקום „הצפירה" והראו לי על מבוא אחר, שמעלות אחרות לגמרי לו. עליתי וחתמתי ותוך כדי חתימה, כששם עירי ומקומי יוצא מפי, הודיעני הבחור הממונה על החתימה, כי היום בבוקר נתקבלה טלגרמה במערכת, שעירנו עלתה כולה על המוקד. נשבע אני לכם, כי יותר מששמתי לבי אל הידיעה הזאת, שמתי לבי אל האנשים היוצאים ובאים מצד פנים הבית, אולי אראה ביניהם את סוקולוב. סוקולוב ישב אז בחדרי חדריו ולא נתגלה אלי. — — אולם ברדתי מן המעלות ולבי נבוך בי מן השמועה ואי־הראיה גם יחד, נדמה לי, שראיתיו בשער הבית, ברדתו ממעלות הפלוסין. אז הייתי בטוח בדבר והדבר היה לי לתפארת ולשיחה ימים רבים ביני ובין רעי (אחד מרעי אלה סכן פעם את נפשו ונכנס לפנים, לאחד מחדרי המערכת. אולם יצא לקראתו רק מיכל ווּבר ושאל אותו באשכנזית צחה: מיין הערר, וואס ווינשען זיע ?).

אחר־כך באו, כמובן, ימים אחרים ואני הנער הצעיר, בן י"ז, קבלתי גם מכתב מסוקולוב, בתור תשובה על השיר הגדול ששלחתי למערכת. קבלתי אחר־כך גם ידיעה ממנו, שמאמרי ידפס והוא גם נדפס על פני גליונות „הצפירה".

מאז מתחיל דרך הטלטול הספרותי שלי. אולם דרכו של סוקולוב כאז כן עתה הוא דרך האגדה.

משין אגדה נשאר סוקולוב עד היום הזה...

פ. לחובר

איש־השפע

בעולם היצירה יש כונסים ויש מפזרים.

ישנם כאלה, שרכושם מועט, כחם מוגבל, אך מאום לא ילך לאבוד אצלם. הכל שמור. כל גרגיר זהב קטן מונח בקופסתו. דרכם של אלה לצמצם את עצמם בנקודה אחת; לרכז את יכלתם. אלה הם הזהירים. הפוסעים בפסיעות קלות, שמא יכשלו. עשרם ניתן תמיד להספר. מדה לו ונבול לו, והעין מקיפה את כולו בסקירה אחת.

כאלה הם הכונסים.

ואולם ישנם כאלה, שדרכם לפזר. הרבה ניתן להם, והם אינם יודעים מה לעשות בהמון כחותיהם. הזהב להם והכסף להם וגם הנחושת. הכל בשפע. אבל הם אינם ממהרים לבנות. את גרגרי הזהב הטוב משקיעים הם בדרך עברם בכל צריף ארעי, בכל סוכת נדודים, וגם על הפנינים היקרות לא תחוס עינם. העושר להם ואין דרכם לרכזו, לכנסו אל האוצר. הם אינם מונים את רכושם. כבר הוא מהמנות; ואולי גם אסור למנותו. בטחון להם. כוסם תמיד מלאה. שמחה להם לפזר, לבזבז את עצמם — לתת את הסאה תמיד כשהיא גדושה.

את כחם של אלה אין מודדים. אותו אפשר רק לשער.

סוקולוב נמנה על הסוג השני. לא רק הקורא הרגיל, כי־אם גם הסופר המודרני, האמן המפונק והאסטנים חריף־הטעם לא יעברו עליו בלא ברכה. השפע הפנימי, הקלות הטבעית — זה המעין העליז המקר תמיד את מימיו המרנגים, מעורר גיל והשתוממות בכל לב. עֵד הוא לברכת הרוח, השרויה עוד במעמקי הגניזם העברי. אות משמח, כי עוד לא דללו אוצרותיו המלאים. ביהודי רפרזנטטיבי זה, המרים תמיד את כל משא באצבע קלילה, נתן העם העברי את סמל הכח הצוחק, את שיעור יכלתו הטבעית. אין כאן התאמצות ואין מתיחות. הכל יש מן המוכן. השפע יורד מאליו. בא לעתים קרובות גם ממקום שאיש לא פלל. ואנחנו שמחים אצלו על פזור זה, במדה שאנו דואגים לחזיון כזה אצל אחרים. לא חשוב לנו, שסוקולוב עשוי בכל שעה לכתוב לנו ספר מצוין, מאמר מזהיר, מסה חריפה או פיליטון יחיד במינו ; לא חשוב לנו, גם אם כאלה וכאלה ילכו אצלו לאבוד — חשוב לנו עושר־הרוח המצוי הזה, חשובה העובדה כשהיא לעצמה. אותה היכולת לתת תמיד, להתעורר, להאיר — היא לעצמה נדיבות יקרה, היא לעצמה סמל מעודד לעם וליחיד יחד. סוקולוב אינו אישיות בדלה, האורגת לעצמה את אֶרג זהבה. הוא מסמל את הכשרון היהודי, את עֵרנותו, את יכלתו לתת ולקבל, לינוק ולהיניק,— את האוניברסליות בכלים לאומיים, בסגנון לאומי. כנגד הטמטום וערלות־הלב של רבים משלנו ומשל אחרים המומי האֵיבה הנציונליסטית, עומד הוא, השוקט וגלוי־העין, כצור במוח, באורו ההומני, באמונתו, באהבתו הישנה לכל השלם והמתוקן, לכל כח בונה ועוסק בישובו של עולם. הוא אינו מגביל; אינו עושה סייגים. אוהב הוא את אוירה המחיה של תרבות, של תרבות עולמית, אשר אין גבול לה. עד היום לא פגה התפעלותו מכח הרוח, מהוד הרוח האנושי באשר רק יתגלה.

הוא אולי איננו ציוני טפוסי, למרות מה שנתן את מיטב כחותיו לתנועה זו והקריב לה ימים רבים גם את כשרונו הספרותי המזהיר. הרבה נשאר בו מן המאור שבהשכלה. הוא נוהג עד היום זהירות בלאומיות. הוא מכיר את הסכנה שבה, את הצורך הגדול לעמוד על המשמר ולבלתי תת למשחית לבוא אל גבולותיה. ואולם הוא בעצמו, ברחבותו האנושית, בשלותו ובהירותו, מסמל את טפוסו של בן־חורין, של איש־הכבוד — את זה שידע לחנך את עצמו ולישר את עצמו — וככה חנך וישר אתו גם את האחרים.

יעקב פיכמן

אָמָן הפוליטיקה

הפוליטיקה היא אמנות, והנהלת עניני המדינה היא מלאכת־שבת. כבר רמז על זה אפלטון. ואולם מימי מאקיאוועלי ואילך יב אנו לחשוב, כי מניעי הגלגלים של הפוליטיקה הם בעלי צון העז והכביר, ורק הם הם הגורמים להתפתחות המדינה, וסה ולתקפה. וכבר נתחבטו בזה ראשונים: מה קודם למה, ומר או הצורה? ומהי פוליטיקה, ומהי התפתחות מדינית לל, אם לא פשיטת צורה ולבישת צורה. ואם תפקידם של בעלי ח והאגרוף הוא להגשים ולהוציא לפועל איזה רעיון מדיני, הלא וקים הם תמיד ליוצרי הצורה, שכן היא, אותה הצורה, משמשת י־קבול לעבודתם החמרית, שבאותה המדה שהיא מגשמת היא כן נסה ומגושמת.

ולפיכך יצירת הצורה הפוליטית היא ענין לאמנים. ביסמרק ור ושנה בהרבה מנאומיו את האמת הזאת. הרצון כשהוא לעצמו ב כל עוזו ותקפו, וגם חקירותיהם ומסקנותיהם הנבונות של למידי־חכמים אינם מספיקים לשנות את רוח העתים ולהטביע מטבעה אחרת את דמותם של החיים המדיניים. לכגון זה דרושה ין פקוחה. הכרה עמוקה, הסתכלות אינטיאוטיבית, הצופה וחודרת תוך עמקי נפשותיהם של היחיד ושל הצבור; קצורו של דבר: רושה אמנות פוליטית. אמנות זו מחייבת בקיאות ועיון בידיעת רצופם של הדור הנוכחי ושל הדורות שעברו, יחד עם כשרון ינטימי, המצרף את כל הקוים והשרטוטים הבודדים לתמונה שלמה, לתמונה אמנותית מלאה הוד וקסם. בעל הסגולות האלו הוא הוא האמן הפוליטי.

האמן הפוליטי פועל ומשפיע על־ידי הדבור והכתב. ואולם, כמובן, לא כל נואם ולא כל סופר משפיעים על הליכות המדינה. גם פה יש סגולה אמנותית אחת, שהיא מכריעה, איזה ריתמוס של שירה, איזה כח מצודד, המוליך שבי את היחידים ואת ההמונים ומקשר אותם בעבותות־אהבה נסתרים אל אותה התמונה הפוליטית, שהוא מעביר לפני עיניהם, ועל־ידי־כך הם נעשים שותפים למעשה בראשית של היצירה המדינית. רק בעלי רצון אמנותי, הבוראים מתוך חדוה אמנותית על־ידי הכח הדוחף של הכשרון, מתרוממים אל המדרגה של השפעה המשעבדת ומכניעה את ההמונים אל אותו הרעיון המדיני, שהם, האמנים בעצמם, משועבדים ונכנעים אליו.

אמן פוליטי כזה הוא נחום סוקולוב.

בראשית היה הכתב. זוהי הנוסחה העברית: — תורה שבכתב קודמת לתורה שבעל פה. סוקולוב התחיל את פעולתו, פעולה של אמנות בפוליטיקה, על־ידי עבודתו הספרותית. קוראים אנו לפעולה זו: עתונאות. ואמנם הופיע סוקולוב במחננו בדמות עתונאי; אבל הוא היה העתונאי העברי הראשון, שהכניס את הטעם האמנותי לתוך העתונות העברית, ועל־ידי העתונות העברית הכניס את החנוך הפוליטי, הייתי אומר, את הטעם הפוליטי, לתוך חיינו.

מה היתה הפוליטיקה אצל היהודים עד ימי „הצפירה“ של סוקולוב? — איזה ענין של שיחת־חולין, של פלפול ומחלוקת „לשם שמים“, כלומר: לשם פלפול בעלמא. בחיים הממשיים, בחיי יום־יום, היה יחס היהודי אל הפוליטיקה והמדינה רופף או נתק לגמרי. היהודי של הדורות ההם נסח בחוזק יד מן המדיניות ולא נצטרף בכלל למנין של הפוליטיקה. היהודים היו נ ש ו א י הפוליטיקה, אבל לא נ ו ש א י ה, וכלפי המדינה היה להם יחס של נתינים ונתבעים, אבל לא של נותנים ותובעים. באותו הזמן, ששללו מהם את זכויותיהם המדיניות, המיתו בקרבם גם את הרגש המדיני, את גרעין החיים הפוליטיים שבהם. הפוליטיקה נעשתה אצל היהודי לענין שכלי, לעצם מפשט, שיש בו רק משום חדוד וחריפות; היא לבשה צורה של אגדה רחוקה מן המציאות, ומסביבה נרקמו ספורי־בדים, מעשיות ובדותות בכמות כזאת, שעתוני זמננו, הלהוטים אחרי סנסציות, יכולים היו להתקנא בה. היא שמשה בתור חומר למלא את שעות הבטלה, והטפול בה היה לא מתוך שמוש, כי־אם מתוך שעמום.

סוקולוב אחז בציצית ראשו של היהודי וימשכהו מאחורי תנורו של בית־המדרש אל בית־החרושת הגדול של הפוליטיקה. הוא פרש לפניו כשמלה את כל הנעשה מאחורי הפרגוד של המדינה. הוא הרחיב את אפקו של הקורא היהודי, קרב אותו אל המציאות, הציב לו מטרה פוליטית, ויעורר בקרבו את הצורך ואת התביעה להשתתף בפוליטיקה ולהשפיע עליה. בעבודתו העתונאית של סוקולוב התבלטה כבר דמות־דיוקנו של האמן היוצר. ואמן־פדגוג היה, לא היתה האמנות שלו רק לשם אמנות גרידא.

תקופתו של סוקולוב העתונאי היא פרק מיוחד בדברי ימינו — תקופה של ה כ ש ר ה לחיים של מדיניות אקטיבית. וכלום יכולים אנו לתאר לנו עבודת־הכשרה בלי כשרון? — רק כשרונו הכביר של סוקולוב, עטו המהיר, סגנונו השופע, ידיעותיו הרחבות, טוב־טעמו הנפלא, אשר עמד לו למזג את רוח הספרות העברית, העתיקה והחדשה, עם החדוש האחרון של חזון היום, הסתכלותו העמוקה בחיי העמים והמדינות, באישים ובאופני־תרבות שונים, — רק סגולותיו המצוינות האלה יכולות היו להשפיע על היהודי ולהביא לידי מהפכה בעולם־הרוח שלו.

וכשהופיע על שמינו הרעיון המדיני של הציונות, היה כבר הקרקע מוכשר לפניו ברחוב היהודים. חניכי סוקולוב ותלמידיו כבר הגיעו לידי הבגרות הנחוצה בשביל להשיג ולהרגיש את המדיניות שבציונות, את ההבדל שבינה ובין השאיפות שקדמו לה בדמות הלאומיות של סמולנסקין וחבת־ציון של לילינבלום. הם כבר למדו להתבונן לאופן גידולה של הציונות המדינית ולאפשרות התגשמותה. המון קוראיו של סוקולוב לא נזדעזע לאחור מפני ה„השגה“ המדינית הגדולה. היהודים הרהיבו עוז, לא רק לחלום על המדיניות היהודית, אלא גם להוציאה אל הפועל. השנוי הזה ניכר היה לא רק ביחסם של היהודים אל הציונות במובנה המצומצם, הציונות הפלשתינאית, כי־אם גם ביחסם אל הציונות במובן הרחב יותר: התחיה הפוליטית של האומה. יחד עם התנועה הציונית מתחילה מלחמת היהודים בעד זכויותיהם המדיניות. אותו החזיון שאנו רואים בפולניה במשך עשרים השנים האחרונות, ההגנה הנמרצה, שהאזרח היהודי מגן על עניניו וקניניו הלאומיים, על רכושו הפוליטי והמדיני — הוא במדה גדולה — אולי במדה היותר גדולה — פרי עבודתו האמנותית של נחום סוקולוב.

אין עוד מקום רק לתורה שבכתב, לדרושים, לפלפול ולהגיון בהליכות המדיניות והעמים. כל אותן השאלות המדיניות של אז אינן רק מענינות את היהודי, אלא הן מענות אותו, מ ו ר ד ו ת ומטרידות אותו מעולמו ומכריחות אותו לפעולה, למלחמת־קיום.

בתקופה השניה הזאת מופיע סוקולוב לפנינו לא רק בתור עתונאי, אלא גם בתור נואם. תורה שבעל־פה באה לתפוס את מקומה אף היא. וגם כאן אנו נפגשים עם כשרונו האמנותי המצוין, הפועל באופן נמרץ גם על דמיונו וגם על רגשותיו של השומע.

בשנים האחרונות הגיעה תעודתו של סוקולוב למרום פסגתה; נתגלה במלואו גורלו הנשגב של האיש הזה, שחונן כל־כך מידי

החשגחה העליונה. סוקולוב הפוליטיקאי עומד לפנינו במלוא קומתו, כשהוא גבוה משכמו ומעלה מכל העם. אישיותו התנשאה אל ההרמוניה השלמה, שנועד לה מיום הולדתו. הוא עבר את כל הדרך הכבושה לפניו, מן העתונאות עד הדיפלומטיה; ממחנך ומדריך היה לשליח-הצבור, ממרביץ תורת המדיניות — לעובד מדיני ותיק. אין פה המקום לפרט את כל פרשת עבודתו הפוליטית של סוקולוב; הלא כתובה היא בדברי הימים של זמננו. ואולם מה שנכבד ביותר הוא הכשרון האמנותי הנשקף מכל מפעליו. רק האמן שבו היה מסוגל להשפיע על החוגים הפוליטיים בצרפת, הידועים בקשי-ערפם, שיבקרו את החוזה, שנקבע בראשית המלחמה על-ידי סייקס ופיקו בדבר עתידה של ארץ-ישראל, ולשנות אותו לטובתנו. רק כשרונו האמנותי נתן לו מהלכים בחוגים הפוליטיים של אנגליה ורכש לו את חבתם. ורק סגולותיו האמנותיות עמדו לו להשיג מידי „אגודת-העמים" את הזכיות של המיעוט הלאומי היהודי. ואותה ההחלטה הידועה של הסינט והקונגרס האמריקאי בדבר המנדט על ארץ-ישראל, האם אינה מלאכת מחשבת של אמן?

אמנם אישיותו של סוקולוב כשהיא לעצמה עלולה לפעול פעולה מוחשית על רוחם ורצונם של המוני היהודים ושל גדולי אומות העולם ומנהיגיהן. כי סוקולוב הוא יהודי למופת, מין סמל לדוגמא, שהקב"ה הוציא אותו מבית-נכאתו, כדי להראות ליהודים ולעמים את טפוסו של היהודי הקם לתחיה עם התחדשות אומתו. גם אנחנו גם הם עומדים ומשתאים בהביטנו אל ה„עילוי" העברי הזה, ומעצמו מתעורר בנו ובהם הרעיון: מה עלובה היא האומה, שהוציאה מקרבה אדם-המעלה כזה, הראוי לעמוד בראש מדיניותה ותרבותה, והיא עצמה שקועה בינתים בגלותה, ברפיונה המדיני ובשעבודה התרבותי!

אינה דומה אומתנו לאומות העולם. תנועתנו הלאומית אינה מיוסדת רק על הכח ועל האומץ. נובעת היא מתוך בחירה חפשית, מתוך אידיאליות ומתוך התרוממות המחשבה והנפש; בעלי רצון גרידא, בעלי כח ואגרוף, אינם יכולים לשלוט בנו ואינם מצליחים לנהל אותנו ולנהג בנו; מחכים אנו לנביא יותר משמחכים אנו למלך. והלא יש בנבואה קורטוב של אמנות, ובאמנות משהו של נבואה. והאם לא תופסת האמנות מקומה של נבואה בימים אשר אין חזון נפרץ? —

ואת פני האמן של המדיניות היהודית, הצייר הנעלה, אשר בבית-מלאכתו הולכת ומגיעה לשכלולה תמונת עם משתחרר וקם לתחיה, אנו מקבלים בהערצה ובחבה, באותה החבה המיוחדת, שהמוני יהודי פולניה רוחשים לנחום סוקולוב, לסוקולוב שלהם.

ד"ר י. גוטליב

קריינא דאגרתא...

תמיד, מדי הגותי במנהיגי תנועתנו, וביחוד באותו המנהיג, שלכבודו אנו כותבים את השורות האלו — בנחום סוקולוב — אי-אפשר לי לבלי העלות על זכרוני את הפתגם הידוע: „קריינא דאגרתא"...

נחום סוקולוב —

הוא נושא האידיאה והוא העוסק בבסוסה והפראתה; הוא התיאורטיקן והוא הפרשן; הבונה בפקחות ובזהירות את עמדתנו והסוגר עליה מצוד כלפי חוץ; הלוחם בעט ובלשון עם המתקוממים בבית; המעורר ומלהיב את החלשים וקצרי-הראות ומגביה אותם עד לפרספקטיבה היסטורית — וכה בשעה הוא הוא הדופק על דלתי העם, למן היושבים בארמונות ועד שוכני הסימטאות והמבואות האפלים, ומאסף פרוטה לפרוטה, דולר לדולר, לירה ללירה, בכדי לירות את אבן-הפנה ולתת דמות וצורה ממשית לאותה האידיאה עצמה.

הכל מוטל אצלנו על שכם המנהיג. את כל כחו, את רבי כשרונותיו, את כל לשדו אנו דורשים ממנו. ורק בשעת בין-השמשות או אחרי האשמורה הראשונה, בין נאום לנאום, בין אספה לאספה, בין שיחה אחת, עומדת ברומו של עולמנו, לשניה, רק אז יכול הוא לפעמים להתחמק ולהמלט אל אוצר הספרים בחדר-עבודתו או אל המוזיאום הבריטי, ולהוסיף לטוות את חוט-הזהב, שבו נתגלה לקהל העברי בראשונה; רק אז, בשעה ארעית כזאת, יכול הוא להקדיש את עצמו לעבודה היותר חביבה עליו גם היום — לעבודה ספרותית-מדעית.

אומרים: חזיון מצוי הוא בתנועות ובמפלגות, ולא רק אצלנו הדבר כך. הרי פרדיננד לסל, יוצר התנועה הסוציאליסטית, התיאו-ריטיקן, הלוחם, אשר גם ידיו עסוקות באותה שעה עצמה בעבודה זולה ופעוטה לכאורה בשביל המנהיג, כמו ארגון אגודות-הפועלים הראשונות; הרי דוגמאות אחרות מעין זו בין אומות העולם. אולם שוכחים להוסיף, כי שם, מחוץ לרחוב היהודי, אולי מצוי הוא חזיון זה רק בשחרית ימיה של איזו תנועה, בטרם שהספיקה לשלוח פארותיה, להתפתח, להעמיד לה תלמידים הרבה, אבל אחרי-כן, כשהתורה החדשה כבר נתקבלה ומספר הנוהים אחריה מתרבה, מתחילה חלוקת-העבודה הרציונלית, מתכונן כמו מאליו מעין סולם של שלבים מפלגתיים; כל אחד מהמנהיגים או העובדים הראשיים תופס את מקומו הראוי לו ביותר. אין נוהגים בזבוז בכחות היותר חשובים; חובת אנשי-המפלגה היא לבלי להעביד עבודה יתרה את המנהיג, אשר ברעננותו, הלך-רוחו וגם בכחותיו הגופניים תלויה במדה מרובה גם רעננותה והתפתחותה של התנועה. אין נותנים למנהיג הרוחני לבזבז אף משהו מעצמיותו לדברים, שאחרים היו יכולים לעשותם במקומו; אין נותנים למנהיג-הצופה העומד על המשמר, בכדי לקדם בפני הרעה המתרגשת על התנועה מבחוץ, להפנות את שימת-לבו לענינים כאלה, שאחרים היו יכולים לסדרם.

ואצלנו מה? — עשרים וחמש שנים אנו גדלים ומתחנכים על ברכי התנועה הגדולה, על ברכי הציונות המדינית, וכאשר היינו בימי תיאודור הרצל כן אנחנו היום בימי נחום סוקולוב. הרצל המשורר, יוצר „מדינת היהודים", הרואה בחזון אניות מתנוססות בדגל-העבודה היהודי מפלסות להן נתיב במים רבים ונושאות המוני היהודים למדינתם החדשה, — הרצל זה ראה את עצמו מוכרח להשקיע את מוחו בענינים פעוטי-ערך, בבקשו מוצא לכסף להוצאות התנועה הכי-נחוצות. ונחום סוקולוב, הדבר, הנואם, הסופר, המסיים את העבודה, שבה התחיל הרצל — כלפי חוץ, — נחום סוקולוב גם הוא מוכרח להשקיע את עצמו בענינים פעוטים ונקלים, שאינם בכלל בגדר תפקידיו של מנהיג.

את כל יהבנו, את העבודה הענקית והפעוטה גם יחד, אנו מעמיסים על שכם מנהיגינו. מרשים אנו לעצמנו לגזול מהם את כל ישותם, לשעבד לנו את כשרונותיהם ועצמיותם, עד שאין אנו משאירים בלבם פנה פנויה לעבודה החביבה עליהם ביותר; מציגים אנו אותם אל מול פני המציאות המרה, ובתוקף רגש-האחריות המפותח בלבם גוזרים הם אז על עצמם: תן להם את כל אשר לך וקחו! רק עבודה קלה אחת אנו נוטלים לעצמנו: להרצות טרוניות ותביעות...

מצב שכזה הוא, בלי ספק, תעודת-עניות לנו. אפס, אם מזלנו גרם לכך, הבה ניתן גודל להיסטוריה שלנו, לאותה הסבתא הזעומה והרגזנית, המאירה לנו בכל-זאת פנים מפרק לפרק ומזכה אותנו במנהיגים מרובי-הכשרונות, גדולי-העלילה, הנושאים על שכמם באהבה את כל טרחנו ומשאנו. אלהים הוא היודע, עד היכן היינו מגיעים עתה בלעדיהם.

גיהו גורל למזל היהודי, אשר שם את סבל הירושה של תיאודור הרצל על שכם נחום סוקולוב!

א. גולדברג

חג היהדות הפולנית

היו ימים והשם „סוקולוב" היה רק סמל ה„השלמה" בישראל. בוורשה, בירת פולניה, מצודת „אנשי־שלומנו" למחנותיהם ולחצרותיהם, ישב יהודי פולני וערך עתון עברי ובו כתב על הכל: על „דברי־הימים", „למרנן ורבנן", על רעיון הישוב; כתב ספורים, שירים ומאמרי־בקורת. בלשן בחסד עליון, המדבר צחות בלשונות רבות כל־כך. איש אירופי בפנימיותו ובחיצוניותו. — היהדות הפולנית מזמן ההוא לא הסכינה עוד עם מחזה שכזה. היא ידעה מפי נסיון של דורות שלמים, שיהודי בעל השכלה, מכיון שהוא מקצר בעליונים ומאריך בתחתונים, אחת דתו לעזוב את המחנה ולהתנכר לעמו. ואם סוקולוב לא עשה כזאת, ברי הוא שישאר רק טפוס של „מושלם" בעלמא, אמן גדול לענינים שהמשכילים והנאורים נוהגים בהם סלסול, אבל אין להם חשיבות לגבי יהודים סתם, לגבי אנשי שלומנו, לגבי סוחרים ואנשי־מעשה. שסוקולוב זה שלנו יתיצב לפני מלכים ושרים, בתור בא כח העם העברי, ושאחר כך ישוב אלינו מוכתר בכתר מנהיג העם — כדבר הזה קשה היה להתקבל על דעת ההמונים אז, אשר רגילים היו להאמין, כי לגדולות כאלה יכול לעלות רק מי שיצא מן הרחוב היהודי, מי שהלך לגור בין אומות העולם ואיננו כבר בחזקת ישראל.

היה בכאן אחד מן הקוים האפיניים של הפסיכיקה הגלותית. אם בנוגע לעמים אחרים צדק הפתגם, שאין נביא מתקבל על יושבי עירו, הנה בנוגע לנו אמתיותו של פתגם זה עולה למדרגת טרגדיה: חוסר־האמון בכחות העם עצמו. צדקה עשתה ההשגחה עם הרעיון הציוני, שמחוללו ויוצרו בא אלינו מן החוץ, מעולם שכולו שכחה ואבדון לכל היקר לנו. אלמלא זאת, אלמלי היו הרצל, נורדוי ויתר המעוררים הראשונים חניכי בית־המדרש, ילדי הגיטו, מי יודע מה היה לנו ולתקוותינו כיום הזה! בת־צחוק של זלזול היתה מקדמת את בואם על כל צעד ושעל, ומסופקני אם רעיון התחיה היה אז פוגע אף בהתנגדות קטנה ורפה, כי דיה היתה בת־צחוק של בטול להסירו מעל הפרק.

ואולם עכשו הננו יוצאים לקראת סוקולוב המנהיג, לא רק המושלם, כי אם המושל ברוח העם העברי. שפתותינו הוגות ברכות לאדם המורם מעם, לאותו האיש, שאנחנו מפחנוהו ושמעצמנו ומבשרנו התנשא למעלת הדגול מרבבה. על־אודות תפקידו של סוקולוב בשנות התגשמותה של הציונות ייטיבו לשפוט בני הדורות הבאים יותר ממנו. אנו, בני דור פעולותיו, איננו יכולים לתפוס כראוי את גודל ערכן משום קרבת הפרספקטיבה.

אבל פרט אחד אנו רשאים לציין גם עתה, מבלי לחכות למשפטו של כותב דברי הימים. סוקולוב בתור מנהיג־האומה — זהו סימן של שנוי־ערכין כביר בחיי היהדות של אירופה המזרחית. זהו אחד האותות היותר חותכים של האמנסיפציה הפנימית, פרי מלחמת השויון בין מזרח למערב, שהתנהלה בחשאי ובלא־יודעים עשרות בשנים. היהדות המזרחית הכירה בכחותיה והטילה את מרותה על היהדות המערבית, שהיתה מתנשאה מקודם בזכות תרבותה האירופית.

והיום, שבו ישים סוקולוב את רגליו על אדמת פולניה אחרי שנות טלטוליו ונדודיו, — יהיה לא רק יום חגו של סוקולוב או של מפלגתו, אלא חג יהודי כללי, חגו של הצבור היהודי בפולניה.

ברוך בואך, רב ומנהיג!

אהרן איינהורן

האורח הפלאי

(מעין טואסט)

כל הבא לציר את הדור, יזכיר את שלשתם:

פרץ — היורד לעמקי נשמתה של היהדות הפולנית ונותן קו לחלך רוחה, — עד דור יבוא;

פרישמאן—הלירי והרך; המגוהץ, שטעמו טוב וכולו מחלצות;

והשלישי — יבדל לחיים — ה„אורח לשבת", המבקר את פולניה אחרי שנות נדודים ונצחונות.

סוקולוב ממלא את החוליה של שלשתם, המסמלים, כאשכול שלש־כוכבים מזהיר, את היהדות הפולנית.

פרץ — הבנאי של התרבות; פרישמאן — הבנאי של הספרות; סוקולוב — הבנאי של הפוליטיקה.

סגנון משותף לכולם:

סגנון בארץ.

פקחיות שאין כמותה; עשירות מופרזה; פרפריות של חן; הלך־נפש רוממה; חוליות, חוליות מזהירות — ואין ר כ ו ז.

וחוט מאוחד — ה ש ב ת י ו ת.

כי כרוז יצא לעולם:

— אין חולין!

שבת תהא.

*

וה„אורח לשבת" שט בכל קצוי עולם, על חורבנו והריסותיו של עולם, — והולם פטישו ויוצא כרוזו — הפרולה היותר נהדרה של היהדות הפולנית:

— „שבת זאל זיין!

*

הנני מרים את כוסי — כוס של ברכה לכבוד ה א ו ר ת הפלאי, העולה בעשרו על מכניסיו

י. מ. ניימן

נחום סוקולוב מקרוב

כמה אנשים גדולים ומפורסמים, אשר הוקרתים מרחוק והתאויתי מאד להכירם מקרוב, הפסידו הרבה מערכם בעיני, כאשר ניתן לי חפץ לבי ואני הכרתי אותם פנים אל פנים. גדולים אמנם היו האנשים ההם כסופרים, כחוקרים, כמשוררים או כרבי־פעלים, אבל גם מ ג ר ע ו ת נגלו במו מקרוב. וככל אשר יספתי להכירם בהמצאי במסבתם, כן הייתי הולך ו„מצר על חכתמים שמצאתי בם, על הרפיונות והקטנות שהעיבו את זהרם, ולא אחת קראתי: הלואי וידעתים רק מרחוק, כי או נשארו בעיני גדולים ומכובדים...

נחום סוקולוב הוא האחד, אשר לא אבד מחין ערכו מאומה בהכירי אותו מקרוב, ותהי להפך: ככל אשר הוספתי להכירו, כן גדל ורם בעיני וכן הרביתי להגות לו רחשי כבוד והערצה.

כעשרים שנה הייתי בעוזריו, ראשונה ב„האסיף" ו„ספרי השנה", ואחרי־כן ב„הצפירה" עד הסגרה בשנת תרס"ח. שנים אחדות כימי עלומי הייתי גם מאוכלי שולחנו וכאחד מבני ביתו. ראיתיו איפוא יום יום; ראיתיו במעמדים שונים; ראיתיו בעבדו עבודת הספרות ועבודת הצבור; ראיתיו כעורך מאספים ועתונים

וכסופר הכותב א ל פ י מאמרים בכל המקצועות האפשריים; ראיתיו בשבתו במסבת רעים או בסוד חכמים ומלומדים, בשוחחו קלות או ראמות, בשעשעו חוג מיודעים ובנשאו נאומים לפני אלפי אנשים; ראיתיו בשבתו יחידי בחדר-עבודתו, בעבדו ובנוחו — ואף פעם לא ראיתי בו סימן של קטנות או שמץ של כתם ורפיון. תמיד היה מעורר רגשי התפעלות בתור אישיות שלמה ומרובת הצדדים.

כסופר עברי — לא ידעתי איש, אשר נגלו לפניו כל שפוני אוצרות השפה העברית וגנזי סתריה, כנחום סוקולוב. אם יש בעולם אדם, אשר השפה העברית היא לו ככל השפות החיות, ולא יבצר ממנו להביע בה כל הגיג וכל רגש וכל מושג, למצוא את הבטוי הנכון לכל ענין ולכל חפץ ולהלביש כל רעיון בלבוש הוד — הרי זה אך נחום סוקולוב! בפי סוקולוב ובעטו אין העברית שפת הספר, שפה עתיקה וצנומה, כי-אם שפה עשירה, חיה ורעננה הרבה יותר מהשפות האירופיות. ומי כמוהו אמן מפליא לכתוב בכל הסגנונים השונים שבשפה העברית! פעם שפתו שפת החוזים הקדמונים, סגנון ערפלי ומליצה חידות; ופעם שפתו מתובלת במילי דרבנן ומבטאים תלמודיים (בסגנון כזה הצטיינו ביחוד מאמריו בשם „הצופה לבית ישראל“, אשר עשו בשעתם רושם אדיר על כל הקוראים), פעם סגנונו מדעי, קב ונקי ומדויק, ופעם — שפתו נוזלת כטל, קלה ומלאה חן הפשטות.

ועד כמה היה מפליא אותנו בשפע ידיעותיו בכל מקצוע! לפני סוקולוב לא קראנו מכתבי-מסע כה מושכי הלב, כה מקסימים, כה מלאים ציורים נפלאים ונאמנים, כרשמי-מסעותיו בארצות שונות. לפני סוקולוב לא קראנו בעברית מאמרים כה עמוקים ועשירים על-אדות האמנות והציור וה. טוב, כאשר כתב הוא אחרי בקרו את בתי-המשכית וגנזי-האמנות בדרזדן, במינכן, ברומי וביתר המקומות; לפני סוקולוב לא תאר לנו איש תאורי ארצות ומדינות וערים והררי-אל ועתיקות ובניני-פלא בסגנון כה נעים ומבהיק, כאשר עשה סוקולוב במכתבי-מסעותיו. ומי כסוקולוב אמן מפליא לצייר „אישים“, לתת לנו דמות דיוקנם של הגדולים והחכמים, אשר נפגש עמם בחייו, ולציירם בכל קויהם הדקים מן הדקים ורשמי תכונתם ונשמתם! כל ציור כזה הוא מעשה ידי פסיכולוג עמוק, אשר נהירין לו כל סודות הנפש ומסתריה. אם כתב סוקולוב ניקרולוג על גדול או סופר שמת, העמיד לו מצבה כלילת פאר, כי השכיל לתת לקוראים תמונת הנפטר כלולה בכל רשמיה ושלמה בתכלית.

לעולם לא אשכח את הרושם המרעיש והמדהים, שעשה עלי הניקרולוג, אשר כתב נחום סוקולוב על הרצל ברגע בוא הבשורה הנוראה על-אדות מותו. הרבה ניקרולוגים קראתי אז על מות מנהיגנו הגדול הזה, אך אף אחד מהם לא זעזע כל-כך את לבבי, לא הוציא דמעות יוקדות מעיני ולא תאר באמנות רבה כל-כך את ערך הנפטר וגודל האבדה כזה של סוקולוב.

ומה נפלא א ו פ ן עבודת נחום סוקולוב! איש מאתנו, בהיות עליו לכתוב מאמר באיזה ענין חשוב, הלא הוא מכין עצמו, יושב ועמל אם מעט ואם הרבה, כותב ומתקן ומשנה, עד שיהא מאמרו ראוי לדפוס. וסוקולוב בשבתו במסבה, ו„הבחור הזעצער“ בא ותובע מאמר ראשי, הוא מפסיק שיחתו מעט קט, יושב אל שלחן עבודתו, ובעוד מעט והנה מוכן ומזומן מאמר גדול, רב-התוכן, בשפה עשירה ובסגנון מבהיק, כדרכו, ובשורות צפופות כמחרוזות של פנינים זעירות, ואין לשנות ולתקן בו אף כקוצו של יוד!

כ ע ו ר ך — לא ראיתי דוגמת סוקולוב מעודי. כל אחד מאתנו, אם היתה לו נגיעה לעריכת עתון, יודע כמה קשה להוציא גליון, שיהא מלא וגדוש בכל המאמרים והפרקים הנחוצים ויהא מספיק חיים וענין את הקוראים. לזה נחוץ חבר עוזרים וסופרים ומעתיקים. ואולם סוקולוב — לא אגזם אם אומר, כי יש לאל-י למלא בעצמו גליון שלם, החל במאמר ראשי על אחת השאל הגדולות המנסרות ברקיע חיינו, בהשקפה מדינית מקיפה, בפיליו מתובל וממולח, במכתב גדול מאחת בירות התבל, וכלה בכרוני גדושה ועשירה, מלוקטה מעשרות עתונים בשפות שונות, ופלגרמ אחרונות, ואפילו ב„גרוגרן של המן“ לגליון הפורים, מלא חדוד ומילי דבדיחותא, וכל זה כתוב בטוב טעם, בשפה יפה, בסגו מושך את הלב — ועוד ישאר לו די זמן לעבודות אחרות, לקר המון המכתבים שמביא לו הדואר יום יום, להחליף מכתבים ו כל גדולי הסופרים והעסקנים, לקבל אורחים, לבלות בחוג המשפח לבקר בקונדיטון של לורס, להשתתף באספות וחגיגות, לנא נאומים ולנהל מועצות — ואין עיפות בו, ותמיד הוא ער וזר ומלא תשוקת החיים והעבודה!

כ ב ל ש ן — מסופקני אם יש עוד אחד בדורנ אשר ידמה לנחום סוקולוב בידיעת שפות רבות כל-כ כלל מקובל הוא, כי לרכוש ידיעת שפה א ח ת ו תכליתה כמעט שלא יספיקו חיי האדם. סוקולוב הו יוצא מן הכלל הזה. עוד בהיותו בן שלשים (ואני הכרת אז לראשונה) ידע — מלבד את העברית, אשר אין כמוהו בקי בנ ספרותה, למן התנ"ך וכל הספרות התלמודית והרבנית עד הספ האחרון שבאחרונים בספרותנו החדשה, — עוד כעשר שפו חדשות ועתיקות. באותה הקלות והשלמות שסוקולוב כותב עברי (ויהודית בכלל, שגם בה הוא מצטיין כסופר מובחר), הוא כות גם פולנית, רוסית, אשכנזית, צרפתית, אנגלית (ועתה בוראי עו בשפות אחרות, כי הוא אינו פוסק להגות וללמוד אף יום אח בחייו). שנים אחדות היה סוקולוב גם עורך השבועון היהודי בשפ הפולנית „איזראעליטא“, אשר בו כתב את ההשקפות השבועיו והמאמרים הראשיים, והוא הפליא אז לא רק את הקוראים היהודיב כי-אם גם את הפולנים, בסגנונו ובעושר שפתו, ורבים מהם הגיד מפורש, כי שפת סוקולוב בפולנית תרמה בעשרה ויפיה לשפו בחירי הסופרים הפולנים. ומי מאתנו לא שמע את סוקולוב דור ברבים בפולנית במשך שעות אחדות, מבלי להכשל אף לרגו בלשונו ובסגנונו; כי גם כל אוצרות הספרות הפולנית פתוחינ לפניו לרוחה. וככה בכל השפות אשר ידבר — לשונו מהירה וצחה

ובשבתי במחיצתו ימים רבים הנה היתה לי האפשרו להתבונן מקרוב אל הכשרונות הגאוניים, שחונן בהם. כו זכרונו גדול ונפלא כל-כך, עד כי סוקולוב בעצמו לא אחת הגיד בשיחתו עמי, כי איננו משיג, איך נשמרים בזכרונו חמרים כאלה. רבבות מלים ומושגים, תכנם ש אלפי עובדות ומקרים, שיחות וספורים, אלפי ספרים ומקראות וחוברות — כל מה שנקלט במוח הגאוני הזה משחר טל הילדות ועד הרגע האחרון, הכל צפון ונשמר כבקופסא דפרזלא, הכל צפוי ונחרת כביום אתמול כי עבר. די לסוקולוב לקרוא פעם בעיון קל באיזה ספר, כדי לחזור אחרי שנים רבות בעל-פה על הדברים שקרא. אם היתה לו שיחה עם איש, ולו גם לפני שלשים וארבעים שנה, יזכרנה לכל פרטיה, ואפילו תנועות האיש ברגעי שיחתו.

וכזכרונו כן תפיסתו. די לו להעיף עין על איזה מאמר, לסקור סקירה קלה בספר, וכבר תפס כל הנאמר שם, וכבר יודע הוא עד תכליתה את כונת המחבר והלך-רוחו. הודות לתפיסתו המהירה ולטביעת-עינו זאת הוא יודע חדשים לבקרים כל הנאמר בעתונים הרבים המתגבבים על שלחנו, כל מה שמתחדש בספריות העמים, ואף מצוי הוא אצל כל החדשות והזרמים האחרונים שבאמנות, במדע ובפילוסופיה. אין ספר חדש, העושה איזה רושם בעולם, אשר סוקולוב לא יבקרנו, עד שאינך משיג, מתי והיכן הוא מספיק לקרוא הרבה כל-כך.

וחריפות שכלו ופקחותו — גם אלה נתנו לי יום יום די חומר לחשתומם. הן התבטאו אפילו בשיחות־חולין שלו! מה נעמו ספוריו וחדודיו ומהתלותיו בשבתו במסבת משפחה ובחֶבר רֵעים. הישיבה יחד עמו אל שלחן אחד לעונג נפש תחשב. כי לא תשׂבּע האוזן ולא תמלא הנפש לשמוע שיחותיו המלאות ענין, ותמיד תלמד ממנו דבר־מה ותעשיר ידיעותיך מאוצרותיו. נחום סוקולוב הנהו באמת „ראש המדברים בכל מקום“. במעט נכנם לבקור, למסבה, למועצה, והנה יהיה כרגע הקוטב המרכזי של החבורה; הכל צפופים סביבו והכל מטים אוזן לו, והוא משעשע בחדודיו, מנעים בספוריו, מלמד ומסביר בשׂכל מליו.

בעשרות שנות היותי בקרבת סוקולוב לא ראיתיו אף פעם נבהל ואובד עצות, או קוצף ומתרגז. תמיד הוא נח ושוקט, ואף פעם לא יחסר שווי־המשקל במעשיו או בדבריו. אין בו אף משהו מפזור־הרעיונות, אשר נפגוש לעתים קרובות אצל גדולי הרוח, התפושים ברוב שרעפיהם. מעולם לא ראיתיו שוכח דבר־מה מחמת טרדה או רוב עבודה. הכל אצלו בסדר נכון, במתון ובנחת; את הכל הוא עושה יפה בעתו. המוח הענקי בוגה עולמות, מכין תבניות מפליאות, מחדש חדושים, והפנים שוקטים כראי מוצק!

ורגש היופי אשר לגאון זה! נפש נחום סוקולוב סולדת מכל מבטא גס, מכל תנועה המונית, מכל מעשה מכוער. אסתטי הוא בדבורו, אסתטי במהלכו, בתלבשתו, בארחו, שבתו וקומו.

אדם־המעלה כזה אי אפשר היה לו להשאר סופר, העובד רק בסתר, באהלה של חכמה וספרות. ענק כזה—החיים בעצמם מוציאים אותו בעל־כרחו ממחיצתו ומעמידים אותו בשורה הראשונה בין ההולכים בראש העם. לא יפלא, כי עד מהרה היה נחום סוקולוב ל„מדברנא דאומתא“, למנהיג התנועה הציונית, ויירש את מקומו של הרצל. כי אין בכל עמנו עתה כמוהו איש מוכתר בכל הנמוסים, חכם ואדם מדיני, היודע לכבוש לבבות, לנהל המוגים, לעמוד לפני ראשי עמים וממלכות ולהטותם לחפצו בשאר־רוחו, בכח הגיונו ובטוב שכלו. אין כמוהו איש, היודע לעורר למעשים כבירים, להסיר הנגודים, לפשר ולתַוֵּךְ, לקרב הרחוקים, להשקיט הרוחות. וככה גם ראינו אותו בקונגרסים ובועידות של ההסתדרות הציונית, בהתלהט הרוחות והלבבות במשך הוכוחים, ובהיות כל האספה כים נגרש, היה הוא בא ובמקסם שפתיו היה משקיט את הסערות ומשכין שלום ואחוה.

לא אוכל לפסוק הלכה, מי נדחה מפני מי: אם הספרות נדחית מפני העבודה הציונית, או להפך. אפשר, כי תעודת נחום סוקולוב בתור מנהיג ההסתדרות גדולה ונכבדה לעתידות עמנו, לתחיתו ולגאולתו יותר מתעודת סוקולוב בתור סופר המחיה ומפרה את שפתנו וספרותנו. אבל אשר עם לבבי לא אכחד: ידאב לי, על כי עזב סוקולוב את ספרותנו! ידאב לי, כי אין סוקולוב יושב עוד בתוכנו כסופר וכעורך. כמה אוצרות חסרה הספרות העברית בגלל זה! כמה ספרים ומחקרים ואלפי מאמרים גוטלו מספרתנו בלכתו מאתנו אל העולם הגדול!

אבל יש אשר יבוא רעיון בלבי, כי לא יתכן שסוקולוב עזב את עבודתו לעבריה, אשר אותה אהב ולה הקדיש מיטב שנותיו. הנני בטוח, כי גם עתה מוצא לו סוקולוב רגעי חופש וכותב בספר־זכרון לפניו את הגיונותיו וקורותיו ופגישותיו ו„אישיו“ ורשמי מסעיו, ועוד נזכה לקרוא את כתביו אלה ולהתענג עליהם כבימי שבתו אתנו פה. אמנם, „אין מלאך אחד עושה שתי שליחות“, אך האם יבצר מנחום סוקולוב, ענק־הרוח והכשרונות, לעשות אפילו עשר שליחות גם יחד? —

י. ח. זגורודסקי

שתי תקופות

זכרונות רבים, החרותים על לוח לבי, מקשרים אותי במשך שלשים ושלש שנה עם הנ"ס.

התודעתי אליו בשנת 1889, כשבאתי להשתקע בוורשה בתור רופא. אמרתי אז לפרסם בעברית שורה של מאמרים במקצוע הרפואה, וביחוד על הפיזיולוגיה והפטלוגיה של העכול, בשם „הכלכלה וקלקולה“. פניתי אז אל עורך „הצפירה“, והוא לא רק שקבלני בסבר פנים יפות, אלא עוד הפציר בי להמשיך את עבודתי. ברבות הימים התקרבנו איש אל אחיו וגם משפחותינו נעשו קרובות. למן אז היתה לי האפשרות להתבונן אל עבודתו הספרותית והצבורית ולהעריך אותה כראוי.

בחייו של סוקולוב בוורשה מוצא אנכי שתי תקופות השונות זו מזו. הקונגרס הציוני הראשון מציג גבול ביניהן. בתקופה הראשונה עובד הוא את עבודתו בתור סופר ובתור עסקן צבורי. מבית־המדרש הישן נכנס סוקולוב אל הספרות כמו יתר הסופרים בתקופת ההשכלה, אבל הוא היה גם בקי בספרות העמים ובלשן מאין כמוהו. הוא השכין יפיפותו של יפת באהלי שם והתקין את העתונות העברית ברוח אירופי, ומשום זה חבב אותה גם על המשכילים של הדור החדש. מלבד זה חפץ אני להדגיש, שעבודתו ב„הצפירה“ היתה מרובת צדדים: היה כותב גם מאמרים פוליטיים, גם פיליטונים, גם מאמרים הדנים בשאלות החיים וגם ספורים, רשמי־מסע ותיאורים אישיים. למרות עבודתו הרבה ב„הצפירה“ הספיק לו זמנו לערוך ולהוציא את „האסיף“, לתרגם עברית את „דברי ימי היהודים“ של גרץ (חבל, שלא נגמר תרגום זה), לקבץ חומר בעד ה„אשכול“ ולעסוק בעניני־ספרות אחרים, שבבואי לפרטם איני מספיק, וגם ידועים הם לקוראי „הצפירה“.

ואולם מסופק הנני, אם רבים המה היודעים, שסוקולוב הוא גם־כן סופר פולני. הוא פרסם בשפה הזאת חוברות אחדות והיה מדפיס בקביעות את מאמריו ב„איזראעֶליטא“ של פלטין. באותו עתון היה לו מדור מיוחד. השקפותיו של סוקולוב היו, כמובן, מתנגדות מן הקצה אל הקצה אל רוח ההתבוללות הקיצונית, שהיה שפוך על ה„איזראעֶליטא“. במדור הקבוע לו היה סוקולוב מטיף לחכמת ישראל ולתחית העם העברי. אחרי מותם של עורך ה„איזראעֶליטא“ וממלא מקומו גרוסגליק, המזכיר של עדת ישראל, נעשה סוקולוב עוזרו הקבוע של העתון הזה שלא על מנת לקבל פרס, אם כי מצבו החמרי היה אז קשה מאד. זוכרני, שאלמנתו של פלטין היתה מתאוננת באזני מפעם לפעם מתוך התמרמרות על תוכן המאמרים, שסוקולוב היה שולח לבית המערכת, בחששה לבל יבולע לה בעבורם ולבל תאבד חלילה את התמיכה שהיה העתון מקבל מאת המתבוללים.

השפעת הנ"ס על הקהל העברי לא נצטמצמה בד' אמות של העתונות. ביתו היה בית ועד למשכילים, זקנים וצעירים, ובכל יום שני בשבת היו מתאספים בביתו ומתוכחים בשאלות העומדות ברומו של עולם היהדות. סוקולוב היה תמיד אחד מראשי המדברים. השפעתן של אותן האספות היתה רבה מאד וביחוד על הצעירים תלמידי האוניברסיטה. מקוה אני, שאחד ממבקרי האספות הנזכרות, אשר הספרות אומנותו, יכתוב ספר זכרון לנשפי יום ב' בביתו של סוקולוב.

מלבד זה השתתפנו, סוקולוב ואני, באספות של משכילים, רובם מתבוללים, חניכי בית־המדרש לרבנים, אשר נחלת היהדות פרם עוממה בלבם. שתי פעמים בחודש נאספנו לארוחת־ערב בביתו של אחד מן החברים, ושם, בהפסקות שבין תמחוי לתמחוי, עסקנו בשאלות הנוגעות לעם היהודי בכלל וליהודי פולניה בפרט. באספות החן השתתפו: מטיף בית־הכנסת לנאורים, ד"ר צילקוב;

המזכיר לעדת ישראל, גרוסגליק; המזכיר של משרד הרבנות, שיינהאק; הממונה על הספריה ליד בית־הכנסת ברחוב טלומאצקה, מושקובסקי; זאב אשכנזי, אביו של פרופ. שמעון אשכנזי, ציר פולניה באגודת העמים; ל. מסאל; יעקב קורנגולד; המלומד יוסף דוברדושינסקי; העורך־דין קירשרוט; הרופאים הייזאן ופרנקל; העורך פלפין, ולהבדיל בין המתים והחיים, מזכיר בית־הכנסת, בורנשטיין; העורך סוקולוב ואני.

למן הקונגרס הציוני הראשון מתחילה התקופה השניה בחיי סוקולוב. הוא שב מבאזל בתור ציוני נלהב. אמנם אויביו ומתנגדיו לא אבו סלוח לו על שלפני הקונגרס לא הקדים נעשה לנשמע, וחשדו בו שהנהו מסתיר בלבו את התנגדותו לרעיון הציוני. אבל ידידיו הקרובים אליו ידעו, כי בתם לבב ובמסירות נפש התיצב בשורה הראשונה של הלוחמים לתחית עמנו בארץ אבות. מעטים הם האנשים הזוכרים את התפתחות הציונות בפולניה. מתי־מעט הָיִינו בראשיתה של התנועה, קומץ קטן; העם ברובו התיחס אלינו בשויון נפש, הביט עלינו כעל חולמים, והמתבוללים נתנו אותנו לחוטאים ומחטיאים את הרבים, וגם הוציאו עלינו דבה, שחורשים אנו רעה על העם הפולני. בין אותם שנספחו אז לציונות נמצאו רכי־לבב, שפגרו מלכת אחרינו בחשש מפני השמצה והעלילות, וגם היו מהם אחרים, שחזרו בתשובה ושבו למחנה מתנגדינו. רובם של אלה באו אלינו מן החוץ והציונות שלהם היתה כקיקיון דיונה. בן־לילה צמחה ובן־לילה אבדה. אולם אלה, שלאומיותם קדמה לציונות שלהם, נשארו נאמנים לעבודת התחיה.

סוקולוב לא חת מפני כל. הוא התגבר על כל המכשולים ויעבוד את עבודת התחיה בלי הרף, בחריצות, בהתלהבות ובמסירות־ נפש. בעטו ובלשונו עשה נפשות רבות לרעיון הגאולה.

לפני אחת־עשרה שנה יצא הנ"ם לחוץ־לארץ, ומאז ועד היום לא דרכו רגליו על אדמת מולדתו. ההשגחה העליונה הרחיקה אותו נדוד למערב אירופה, למען אשר יוכל בשעת־הכושר להנחיל נצחון מזהיר לרעיון הציוני.

ד"ר ש. מינץ

על המדרגות

מכיון שאין לי החפץ לגלות את הסוד, כמה שנות חיי סוקולוב וכמה שנות חיי אני, לא אספר כאן מתי היה הדבר. אסתפק רק במסירת מודעה, כי קרה הדבר בשנה הראשונה לפתיחת בית־עקד הספרים אשר ליד בית־הכנסת ברחוב טלומאצקה. הדור אשר בימינו אינו יכול לשער, מה גדול היה תפקידו של בית־העקד הזה בחייהם של רבים מאתנו, ובתוכם גם בחייו של סוקולוב, בלי ספק. בשבילנו הצעירים היה אותו המוסד כמו הופעה ממרומים. זה כבר שמועה שמענו, כי בארצות המערב יש מקצוע גדול של חכמת ישראל; קיימים בתי־ספר גבוהים לרבנים ולמורים, ופרופיסורים מטיפים שם את תורתם; מופיעים מונוגרפיות, עתונים, וכדומה. היתה לנו ההכרה, כמעט על פי אינטואיציה, כי שם הולכות ומתפתחות השקפות חדשות על הביבליאה, התלמוד, ובכלל, על הספרות העברית העתיקה. שמענו, כי החקירה בחיי היהודים, בלשונם העתיקה, בקורות העבר שלהם ובגורל תפקידם שבחיי העולם נתנה ענין רב לסופרים ולחוקרים. ידענו, כי בברסלוי מתקיים בית־התעשיה הגדול של החקירה הזאת ובראשו עומד המנצח על המלאכה, הפרופיסור גרץ. ואולם כל הידיעות האלה, שזעזעו עד היסוד את נפשותינו מפוחות־החדר, הגיעונו לא מן המקורות של אז, שלא עמדה על הגובה הדרוש לפי צרכי השעה בימים ההם.

בנפשותיהם של רבים מאתנו כמו נדלק נר־התמיד; היינו צמאים למדע, לחכמת־ישראל, לחקירת מהותנו, ורעיונות חדשים התחילו תוססים בלבבות ובמוחות הצעירים. והנה קרה אז, כי הודות למרצם של אנשים אחדים נרכשו מאות או אלפים אחרים של ספרים בשפות אירופה הדנים בשאלת היהודים ונוסד בית־עקד הספרים ליד בית־הכנסת. באופן כזה ניתנה לנו האפשרות לשאוב את המדע ממקורו הנכון. גם עתה, אחרי שנים רבות והרפתקאות שונות, כשחכמת־היהדות כבר היתה לי, לצערי, כעין מילי דבסימי, שאיני יכול ליהנות מהם הרבה בגלל זמני המוגבל, אני נזכר מתוך געגועים באותה חרדת־הקודש, שבה היינו נכנסים אל בית־עקד הספרים.

הוא היה פתוח בשביל מבקרים רגילים רק שלש פעמים בשבוע מחמש עד שבע אחרי הצהרים. בכל האמצעים, הכשרים והבלתי־ כשרים, הייתי מתחמק מן החדר ורץ אל בית־העקד, כדי להתודע שם עם הנאומים של גייגר ע"ד עבודת האלהים, עם ההיסטוריה של גרץ ועוד. הקוראים לא היו רבים אז במספרם ולכן היינו מתודעים מהר איש אל רעהו והיינו נעשים ידידים, בשגם פעמים רבות היה מוטל עלינו לעמוד על המדרגות ולחכות עד אשר יפתחו את בית־העקד ובשעות הצפיה האלו היינו מתקרבים יותר. על אותן המדרגות התודעתי גם לפוזננסקי המנוח, וזמן קצר אחרי התודעות זו התחלנו שנינו ללמוד את הלשון הצרפתית מתרגום התנ"ך של רינאַן.

וזוכר אני כיצד פעם אחת נראה בין הנאספים המחכים על המדרגות לפתיחת בית־העקד אדם חדש, צעיר צהוב גדל־בשר, אשר רשמי־פניו הביעו שאַר־רוח. הוא עמד מן הצד ולא התערב בקהל הצעירים האחרים שעמדו על המדרגות. ואולם כעבור זמן קצר נודע לנו, שהיתה לו הזכות להתבדל ולעמוד מרחוק, מפני שהוא כבר היה אז מחבר של תרגום עברי מספר־למוד הגיאולוגיה, ואותו התרגום נדפס כבר שחור על גבי לבן. עלינו, שהיינו חולמים לראות את שמנו נדפס יום אחד ב„המליץ" או ב„וואַסכאָד", עשה אותו הצעיר, סוקולוב, רושם אדיר. מנהלי הביבליותיקה גם הם הפלו אותו לטובה, כי זכות מיוחדת היתה לו לשבת בחדר אשר שם אצורים הספרים, זה קודש־הקדשים של בית־העקד. כעבור זמן מועט הגיע סוקולוב למדרגה יותר גבוהה, כי גם הרשו לו לקחת אליו ספרים הביתה, כה בשעה שאני ופוזננסקי הגענו למדרגה זו רק כעבור שנה. בית־העקד הזה, אשר הלך והתפתח מיום ליום ומספר ספריו הלך וגדל בלי הרף, השפיע, בלי ספק, הרבה על עבודתו הספרותית של סוקולוב. בו התחיל לשקוד יותר ויותר על חכמת היהדות, וכעבור זמן קצר הוציא את הספר „שנאת עולם לעם עולם". בבית־העקד הכיר לדעת גם את החכם אֶטלס, אשר התכונן אתו יחד להוציא את תרגומו של גרץ בעברית עם הערות והגהות.

החיים הוציאו את סוקולוב מארבע אמות של הלכה והובילו אותו אל הדרך הרחוקה והרחבה, הדרך הכבושה של נגידי עמים ומדינות, אשר גייגר, גרץ, פירשט, קייזרלינג, מונק ודומיהם אינם מפיצים שם את זהרם, כאשר יאירו הכוכבים לעוברי־אורח. שמות החכמים האלה הנם שם רק כמו זכרונות נובלים של איזו תקופה גיאולוגית עתיקה.

אבל בטוח אני, שברגעי הדממה והמנוחה, כשיחדל שאונם והמונם של חיי הרגע, נזכר לפעמים סוקולוב. כמו יתר הקוראים

של צפיה על המדרגות האפלות, אשר הובילו סוף-סוף את כל אחד מאתנו אל היכל אחר ואל מאור אחר.

לאסון היה נחשב הדבר בשביל האנושיות, אילו היה המאור ההוא, שאליו אנו נוהרים, מתגלה לעיני הכל בצודה אחת ובצביון אחד. מה שנחוץ והכרחי הוא, כי המאור הזה לא יאסוף בכלל את נגהו, למען נלך לאורו כל הימים.

ד"ר ז. ביכובסקי

„היום יום שני בשבת!"

(מוקדש לכל אותם שהשתתפו ב„פינידואלקים" הידועים)

יום השני בשבוע היה כמעט יום-מועד לנו במשך שנים רבות שבסוף המאה הי"ט. במשך כל השבוע היינו נושאים את נפשנו ליום זה שכולו טוב, כי בו, בערב, היינו מתאספים מדי שבוע בשבוע למסבת-חברים אל מעונו של עורך „הצפירה", ברחוב מאריאנסקה 2.

והימים ימי סכנה לאספות בכלל, שלטונות רוסיה היו מביטים בעין זעומה על כל קבוץ שאפשר לחשוד בו, כי הוא משמש מקור לדעות חדשות; אין חברות, אין אספות צבוריות ואין אגודות אנשים אפילו לענינים פרטיים. בימים ההם היה כל אחד מוכרח לחשוב את מחשבותיו ביחידות, למען אשר לא יבולע לו. דעת יחיד הנאמרת בצבור ובפרסום מעמידה בסכנה את בעלה, כי מרגלי-חרש היו אורבים על כל צעד ושעל. והנה אז נעשה הנסיון הראשון להאסף לאספות-חברים ולשיחות בדירתו של עורך „הצפירה", מר נחום סוקולוב. כלפי חוץ היו אספות אלו רק אספות של חברי מערכת „הצפירה" הנאספים לשם בירור עניני המערכת לבד.

ומן היום, שכל אחד מאתנו זכה להיות יוצא ונכנס לטרקלין פוליטי זה, נעשה בעל-כרחו שותף לכל המפעלים הכבירים, שנעשו אחרי כן בזכותן של האספות האלה.

כי באולמו של סוקולוב הלא הונחה אבן-הפנה למוסד הגדול של תחית העם; שם נברא יש מאין; שם נשאלה ראשונה השאלה הגדולה: „להיות או לחדול"; שם עלתה על הפרק שאלת הציונות בכל היקפה; שם היו דנים על כל השאלות הסבוכות בעולמנו הקטן והיו משתדלים למצוא להן פתרון. אף כל השאלות והפרובלימות הגדולות המנסרות באויר אירופה היו עולות שם על הפרק. ולא יאומן כי יסופר, שבאותו האולם בדירת סוקולוב היו מזדמנים יחד המתבולל הקיצוני ד"ר נוסבוים עם י. ל. פרץ, חוקרי הקדמוניות עם צעירי הספרות, בוני עולמות ומחריביהם, „חובבי-שפת-עבר" עם גביאי ה„יודיש". שם הקריא ד"ר זאמנהוף, יוצר אספרנטו, את הרצאותיו על המסה הדתית שלו „הלליזם", ושם הופיעה לפנינו אישיותו הנחמדה של המנוח פוזננסקי בכל תפארתה והדרה.

רק החן המיוחד של ר' נחום ורעיתו הגברת רבקה סוקולוב, מכניסי-אורחים מן הסוג היותר משובח, יכלו לעשות את הפלא הגדול הזה, להכנים תחת קורת ביתם קבוץ גליות כזה משמנה וסלתה של וורשה; ורק ע"י השפעתם של בעלי-הבית נעשו שם קרובים אנשים הרחוקים ושונים בדעותיהם והשקפותיהם על החיים.

הסופרים הכותבים לדור את דברי ימי התפתחותו של הרעיון הלאומי בישראל לא ידעו — וכדאי לציין עובדה זו — שמן אולמו של סוקולוב ברחוב מאריאנסקה האיר השחר לתנועה הציונית והלאומית. מעיני רבים נעלמה הידיעה, כי הרבה מן הצעירים של אז, שעלו אחרי כן לגדולה על שדה הספרות והעבודה הצבורית, קבלו את חנוכם בבית-מדרש זה לחכמי וורשה, אשר ברחוב מאריאנסקה; משם שאבו את תורתם ובבית ההוא קבלו את הכשרתם וסמכותם לעבודת העם.

רבים מאותם שהיו אז באי בית-הועד הזה כבר שבקו חיים לכל חי; אחרים יצאו לתרבות-רעה ויהיו בין המתנגדים לנו ושוטנינו. ואולם רובם נשארו במחנה ועומדים כעת בראש התנועה, הם נושאים על שכמם סבל העבודה במלחמת הקיום לעמנו בגולה ובארץ אבותינו. בתודה רבה יעלו על לבם את הרגעים הטובים, שבלו לפנים במעונו של סוקולוב; לזכר הימים ההם יחרד גם עתה לבנו משמחה.

ואולי היתה בזה יד המקרה לגלגל את הענינים לידי כך, שברחוב הקטן ההוא, אשר ממנו יצאה תורת העבודה הצבורית והלאומית, נמצא כעת המשרד הפלשתינאי, אשר משם יוצאות מדי שבוע בשבוע פלוגות החלוצים לבנות את הריסות ארצנו; אולי יש בזה כעין רמז של הגורל, שלא לשוא זרע נחום סוקולוב את זרעיו על תלמי התחיה. באולם ביתו נוצרה השאיפה להביא שנוי-ערכין בחיים, והשאיפה הזאת הנה קבלה לבוש ממשות ומציאות באותו הרחוב, אשר שם עומד הבית ההוא.

מי שברא את הקלוב הראשון למחשבה עברית, מי שפתח את דלתיו בעת הסכנה לכל דורש ומבקש, זכה בחייו לעמוד בראש התנועה הלאומית ולהיות מנהיג הדור.

מ. י. פרייד

המדינאי ובעל-האמונה

הארץ, אשר ממנה אני בא, לא תשכון על הדרך הכבושה, אשר בה עברו הגלגלים הגדולים של קורות היהודים והציונות; גליציה המזרחית היא הארץ הזאת. לא זכיתי לבלות את ימי נעורי בקרבתו של נחום סוקולוב ואף לא בשכונתו, באותה העיר שבה גר. בשבילנו הגליצאים היה סוקולוב במשך זמן רב, כמו האישים הגדולים האחרים של מחנה הציוניים, כעין מושג, סמל, שם-דבר. הוא היה הבטוי הכי-נעלה של קולטורה עברית ויהודית ממוזגה עם תרבות כללית. כ׳ פות חותר היה לנו, שיכול אדם להיות שקוע בעולם העברי העתיק ולהיות עם זה ציוני פוליטי מבית-מדרשו של הרצל. בין כליון-הנפש שלנו למדע ולהשכלה אנושית ובין שאיפתנו לבטוי יהודי, עצמי, של התרבות הכללית, לא נמצאה לנו סינטזה באדם אחר מגדולינו זולתי סוקולוב. ורחשי אהבתנו היו הומים לקראתו כבר מתוך תורה בעד האידיאל של „אדם עברי מודרני", שהוא היה מסמל לנו באישיותו.

בקונגרס העשירי בבאזל הייתי, בתור בא-כחה של גליציה המזרחית, חבר לאותה הועדה המתמדת, אשר הפילה את וולפסון ומסרה את .הנהלה לועד מצומצם של חמשה אנשים, שבהם היה גם נחום סוקולוב. הרוסים, האשכנזים, הפולנים והגליצאים — כל המזרח היהודי — דרשו את בחירת נחום סוקולוב! והמזרח נצח אז בכחו של רעיון אחד, שהיה אפיני בשביל הרצל בשעתו. חלקו את ההסתדרות ל„דזשואיש קאמפאני" ול„דזשואיש סאסייעטי". הראשונה כללה את המושג העסקי של התנועה, את המוסדות הפיננסיים וכדומה, שבראשם נשאר הסוחר וולפסון, והשניה — החברה הציונית — נמסרה לידי האינטליגנציה הציונית, שבתוכה היה נחום סוקולוב. מכל חברי ההנהלה של אז רק הוא האחד שהחזיק מעמד עד היום, ולא רק נשאר בתוכה, אלא הלך וגדל בה, עד אשר נעשה על-ידי עבודתו הפוליטית שעבד

עם וייצמאן לבא־כחו של העם היהודי כולו כלפי חוץ, ועוד יותר — כלפי פנים.

אל אישיותו של סוקולוב התודעתי פנים־אל־פנים בשנת 1912, בהיותי מזכיר הועד הפועל המצומצם בברלין. הזכרונות של הימים ההם אינם, כמובן, משותפים, כי רק אני לבדי מטפח אותם. אינם יכולים להיות זכרונות משותפים לי ולסוקולוב מן הימים ההם, כי המרחק בינינו היה רב יותר מדי, וזמן עבודתי בלשכה הברלינית גם הוא קצר למאד. במשך כל השנה כמעט הייתי הולך ונוסע לשם עניני ההסתדרות, אבל בעת ההפסקות שבין נסיעה לנסיעה היתה לי ההזדמנות לבוא תחת השפעת אישיותו המקסימה של סוקולוב. הוא היה תמיד מסביר לי פנים, ראשית, מפני שכך מנהגו תמיד, ושנית, מפני שאני הייתי המזכיר הראשון מבני פולניה.

אני נזכר בשיחה אחת, שבודאי נשכחה כבר מלבו של סוקולוב, הואיל שהיו שיחות כאלו לאלפים. היתה זו שיחה תיאורית, שהתנהלה לפני התחלת הישיבה, בין ויקטור יעקבסון והפרופ. וורבורג. הם התוכחו בשאלה, אם אפשר לחבב ארץ, שיודעים אותה רק על־פי השמועה לבד. היה הוכוח סובב על־אדות הציונות המעשית, היודעת ומכירה את ארץ־ישראל ומחבבת אותה, ועל־אדות הציונות המדינית, המחבבת את ארץ־ישראל רק חבה מפשטת, ואפילו מבלי לראותה. אל תוך השיחה נכנס ליכטהיים בהערה, שאין כאן שום נגודים: יכול אדם להיות ציוני מדיני ולאהוב ולהכיר את הארץ. על זה אמר יעקבסון: אתה רואה, אדוני הפרופיסור, הנה זהו כבר הדור הציוני השני. אז העירותי אף אני בענות־חלקי, כי אפשר לבטא זאת בפסוק אחד, קצר הרבה יותר, למשל: „עברי אנכי!", שכן הכרה זאת מחייבת את אהבת הארץ. אז נענה סוקולוב ואמר בבת־צחוק: רואים אתם, הנה זהו כבר דור שלישי לציונות!

בתור מזכיר הועד־הפועל המצומצם היתה לי הזכות לקרוא את המכתבים, שכתב נחום סוקולוב לועד־הפועל מדרכו לאנגליה, אשר שמה נסע אז בשליחות הועד־הפועל. המכתבים ההם לא היו לפרסום, ואל נכון יהיו מונחים עוד שנים ארוכות בארכיון של ההסתדרות הציונית. יש לקוות, כי לא הלכו לטמיון בימי הנדודים של לשכתנו מברלין לקופנהאגן ומשם ללונדון, כי אילו היתה כזאת, הרי היתה זו אבדה שאין לה חליפין. אותם המכתבים, שלא נועדו לפרסום, מיוחדים במינם; הם נותנים תמונה מלאה־ענין על אופן עבודתו הפוליטית של נחום סוקולוב, ויחד עם זה גם תיאור אָפיני של התנאים הפוליטיים באנגליה ושל האישים היהודים ולא־היהודים שם, אשר עמהם נזדמן בעבודתו. היתה זאת נסיעה אינפורמציונית. ונפלא הדבר, כשהייתי שומע ברבים, כעבור שנים, את שמו של האחד או השני מידידינו הנוצרים באנגליה, היה לי תמיד הרושם, שכבר קראתי על אותו האיש במכתביו של סוקולוב.

ומה נפלא הדבר, כי לא היהודים הגדולים באנגליה, כי־אם סוקולוב, היהודי הפולני, היהודי ממזרח אירופה, עשה את כל עבודת־ההסברה הגדולה שהיתה דרושה באנגליה שנים אחדות לפני הצהרת בלפור, למען שתוכל הצהרה כזאת לצאת לפועל. וכדאי להכיר את החברה הקונסרבטיבית באנגליה, שקשה מאד לאדם זר, שאינו אנגלי, לחדור אליה, כדי להעריך כראוי את פעולות סוקולוב בנידון זה.

נחום סוקולוב כתב את ספר תולדות הציונות. הוא היה ההולם ביותר לעבודה זו. אבל בספרו זה תהיה אל־נכון מגרעת גדולה: חלקו של סוקולוב עצמו בתנועה הציונית לא יתואר שם באותה המדה הגדולה והנכונה, שהיה נעשה על־ידי מחבר אחר. כי סוקולוב בעצמו השמיט, מחמת ענוה, הרבה מן החומר הרב השייך לפרק זה: פרק העבודה של סוקולוב.

ועוד קו אחד חפצתי להטעים באחרונה. אין זה דבר שנגע רק אל נפשי אני, אבל אינני יודע, אם המלה הזאת, שנשמעה מפי סוקולוב בועידה השנתית שבלונדון, עשתה על הכל רושם אדיר כל־כך כמו עלי. הוא אמר אז, שבחיי העם היהודי מתרחשים עתה נסים, שאי־אפשר לחקור ולהגיע עד תכליתם. הראש הכי־נאור והריף, המנהיג שידע את כל המעשים והסודות הנרקמים מאחורי הקלעים, הודיע גלוי, שהוא בעצמו, המנהיג והיודע הכל, אינו יכול ברגע זה להגיד בבירור, מה יהי דרכנו כעבור עת קצרה, אבל מרגיש הוא, שאיזה כח נעלם וגדול, כח פלאי, עובד לטובתנו. איזה נס הולך ומתרחש.

האָמן הגדול והסמוי הזה של מנהיגנו הפקח וגלוי־העינים, האמונה בעם העברי, בגורלו וביד ההשגחה התומכת בו, — האָמן הזה הוא הסגולה הכי־חמודה של אישיותו. בו טבוע סוד היצירה שלו. רק יחידי־סגולה מגיעים למדרגה כזאת.

ד"ר פ. קורנגרין

קטעי זכרונות

כרבע מאה שנים עבר מאז, מאותו היום, שבו ראיתיו בפעם הראשונה.

מאחת מערי השדה בליטא באתי אליו וחבורי „רבנו אליהו מווילנה" שחברתי אז, בידי, שישים עינו בו למען ידפיסהו ב„הצפירה", או יתנהו בתור תשורה לחותמיה, כמו שנהגו אז.

לא בנקל עלתה בידי להשיג את הראיון אצלו. אנשי ה„רידקציה", שאליהם פניתי, כמובן, בראשונה, בדבר חפצי ומטרתי, התיחסו באי־רצון גלוי אל הבחור הפרובינציאלי עם תכריך־הכתבים בידו, ההולך ובא מדי יום ביומו לבלבל את המוח.

— מר סוקולוב טרוד היום מאד — היתה תשובתם כפעם בפעם.

אבל כשראו, שאחרי כל הדחויים האלה לא יפטרו ממני, נתנו לי, סוף כל סוף, את האפשרות לראותו.

בלב רועד נכנסתי אל חדר קטן ואפל כמעט מעשן הקטורת שמלא אותו כולו וכסה את כל הנמצא בו.

האיש, שישב כפוף על השלחן, כמו שקוע בגלי ספרים ועתונים, הרים את ראשו ואראה את פניו.

— הזהו סוקולוב? — חשבתי בתמהון — הלא צעיר הנהו; במבחר שנותיו, כבן שלשים, לא יותר, ואנכי אמרתי, כי כבר בא בימים הנהו, למן העת שאנכי שומע את שמו מצלצל בעולמו של ישראל.

•

לא עברו שלש שנים והחדר הקטן הזה, שנשקף לרחוב מאריאנסקה, נתמלא מדי יום ביומו עוד יותר עשן קטורת, כי לקטורת הסיגרות של סוקולוב נוספה קטורת הפפירוסים שהקטרתי אנכי בשבתי עמו יחד במחיצתו בתור עוזרו בעריכת „הצפירה".

והיה החדר מתמלא עשן ובחורף גם חום של תנור, ממש „עד למחנק", כמו שהיתה מרת סוקולוב אומרת, כשהיתה פותחת לפעמים את הדלת.

— איך אפשר לשבת בתוך עשן וחום כזה? — היתה תמהה.

אכן לא סוקולוב ולא אנכי שמנו לב לזה, כי אהוב אהבנו שנינו את החמימות ואת העשן הזה, כאילו רק בהם היינו מוצאים את התרוממות־הנפש הדרושה לעבודת הספרות.

— כן, זהו התנאי הראשון לעבודה בחורף, תנור חם — הסכים לי, כשהתאוננתי לפניו בימים הראשונים לבואי מפטרבורג על הקרירות השוררת בוורשה, עד שכמעט אי־אפשר לי לכתוב, כאשר אין מסיקים את התנורים.

אנשי המערכת שחקו עלי, כשחייתי מתאונן לפניהם ככה.

— זהו לימאי — היו אומרים — חליפאים אוהבים לחתחמם אצל חתנור.

ואולם סוקולוב הרגיש בצערי ויתן לי מקום לעבוד בחדרו.

— פה תמצא חום למדי, — אמר לי, — כי גם אנכי אוהב זאת, אף כי אינני לימאי.

וככה עבדתי עמו יחד, במחיצתו.

•

עבדתי עמו יחד, אבל מה גדול היה ההבדל בין כח העבודה שלו לשלי. אנכי הייתי כותב מדי יום ביומו את „חזון היום“. על מרוכה זו הייתי יושב לפעמים כשתי שעות ויותר, בה בשעה שהוא היה מוציא מתחת ידו גליונות שלמים מכוסים באותיותיו הקטנות, שבלי הגזמה אפשר לאמר, שכל „חזון היום“ שלי היה נבלע ונעלם בפנה אחת מהם.

לעולם לא אשכח ליל מוצאי־שבת אחד. באתי אל המערכת, כל מסדרי־האותיות בבית־הדפוס כבר נאספו, אבל מעוזרי המערכת עוד אין איש, ואין עוד אף שורה אחת לסדור.

ר' אליה, ה„מֶטֶר־אָן־פַּאזש“ הזקן, עומד ומתרעם:

— האם לא תצא „הצפירה“ מחר?

אנכי מהרתי להכין איזה חומר לדפוס. מצאתי איזה מכתב, איזה מאמר ואמסור לר' אליה. אבל הוא הוסיף לצעוק: „האם זהו חומר בשביל שמונה עובדים? הלא כל זה יעלה שורה לכל איש“.

הוספתי לחפש, החלותי לכתוב בעצמי — הייתי, פשוט, אובד־עֵצות. מה לעשות? באותו רגע והנה סוקולוב נכנס. ספרתי לו את מצב־הדברים, הוא שמע ולא ענה דבר, כי אם לקח גליון נייר גדול וישב אל השלחן.

לא עבר חצי שעה. אנכי ישבתי שקוע בעבודתי, לפוף על השלחן, והנה יד פשוטה אלי מאחורי.

— הא לך חומר! — שמעתי את קולו של סוקולוב.

הרימותי את ראשי, והנה גליון גדול לפני. ומה לא מצאתי בגליון זה? „דברי הימים“, שני מאמרים, אחד גדול ואחד קטן, טלגרמות מעתקות, ואפילו כרוניקה של ורשה.

מהרתי למסור כל זה לר' אליה.

— אָה — ענה ר' אליה בשמחה — כעת אני יודע, שמחר תצא „הצפירה“. אם „הזקן“ (זה היה שמו של סוקולוב בפי ר' אליה) התחיל לכתוב, לא יאַחר הגליון את מועדו.

•

בתור עורך עתון יש אשר גם אצלי יקרה כזאת, שהעוזרים מתרשלים או מאחרים לבוא לעבודתם.

מה עושה אנכי במקרים כאלה? בכל אופן אינני שותק.

העבודה העתונאית בכלל מלאה נרגזות היא בטבעה, היא יכולה להרגיז את העצבים היותר חזקים ולהוציא מדעתו את האדם היותר מתון. משום זה כמעט שאין ער עתונאי, שלא יהיה נרגז וקפריזי. מה שאין כן סוקולוב, שלא התרגז מעולם, אף בשעה שהיתה סבה לזה.

בכל חמש השנים, שלא זזה ידי מתוך ידו, לא ר א י ת י ו כועס. ממעים אנכי את המלה „ראיתיו“, כי אפשר שבלבו פנימה אמנם נתרגז לפעמים, אבל איש לא ראה זאת, באשר ידע לכבוש את כעסו ולהגדיר את עצמו בגדרי הנמוס.

רק פעם אחת קרה, ש ש מ ע ת י ו כועס, אבל ראה לא ראיתיו. זה היה בשעה שהחל לתרגם את „דברי ימי ישראל“ של גרץ, בתור תשורה לקוראי „הצפירה“, והמנוח שפ"ר, שתרגם תחלה את הספר הזה וחשב את עצמו משום זה לבעל המונופוליון של גרץ, בא בטרוניא על סוקולוב, שהוא מסיג את גבולו, אף כי תרגומו של סוקולוב היה באופן אחר מזה של שפ"ר, שהיה תרגום חפשי. ואז בא פעם אחת הזקן שפ"ר ונכנס לחדרו של סוקולוב וישהה אצלו הרבה.

בחדר־האוכל כבר היה השלחן ערוך ובני־הבית היו מסובים וממתינים לאבי־המשפחה. מרת סוקולוב, שלבה היה תמיד עֵר ועינה צופיה על בעלה להרחיקהו מכל אי־נעימות שהיא, הבינה סבת עכובו ותאנח במרירות:

— הזקן לא יתן מנוח.

ופתאם והנה קול צעקה נשמע מחדר־העבודה: „מה אתה חפץ ממני?“ ואחר הצעקה דומיה, ואנחנו שומעים כי הדלת נפתחת במהירות. מהרנו לצאת ולראות מה קרה, והנה סוקולוב רץ אחרי שפ"ר, מפייסהו ומבקשהו לשוב, והוא לוקח אותו תחת זרועותיו ומחזירהו החדרה ושוהה עמו עוד זמן רב, וכשיצא משם הודיע, שלא יתרגם יותר את גרץ.

•

מאז עברו ימים רבים שלא ראיתיו.

לפני שנתים עברתי דרך לונדון בשובי מאמריקה. עלי היה לשהות בלונדון רק יום אחד עד שתפליג הספינה ולא היתה לי האפשרות לבקר את אלופי ומיודעי זה בביתו. אכן שמעתי, כי בו ביום ישא משא באחד האולמים, ואמהר ללכת שמה. מצאתיו כבר עומד על הבימה ונושא נאומו. התבוננתי אליו מרחוק ואשתומם. נדמה לי, כי על הבמה עומד אותו סוקולוב, שראיתי לפני רבע מאה שנים שם, בחדר עבודתו, ברחוב מאַריאַנסקה אשר בוורשה. כל־כך לא נשתנה מראהו. שום סימן של זקנה לא ניכר בו. אותה הרעננות, אותה הבדיחות, אותו אופי הדבור.

•

וכשהוא בא אלינו עתה, אני מקוה לראותו עוד הפעם ועוד פעמים רבות באותה תמונה שראיתיו לפני שנתים ולפני רבע מאה שנים, מלא אונים ועלומים, כי נחוצים לנו כחותיו עד מאד.

ש. י. יַצְקַן

LIBRARY
JUL 5 1976

נסדר ונדפס במספר שלשת אלפים אכסמפלרים
שבעים וחמשה אכס' מסומנים על נייר משובח
בבית הדפוס של מערכת „הצפירה“ לשנה 54
דפוס המעטפה והתמונה: „עקספרס“, נובוליפקי 17
ציור המעטפה והתמונה: ח. גולדברג, מרשלקובסקה 13

Druk. „Hacefira“, Warszawa, Leszno 54.

DS
151
S6H4

הוצאת הועד המרכזי
של ההסתדרות הציונית
בפולניה

UNIVERSITY OF TORONTO
VELUT ARBOR ÆVO

PURCHASED FOR THE
University of Toronto Library
FROM THE
Joseph and Gertie Schwartz
Memorial Library Fund
FOR THE SUPPORT OF
Jewish Studies

Le-Nahum Sokolov

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00316287 2

DS
151
S6H4